

Raposa Vivien Kitti

A pécsi bajtársiak antiszemita beiratkozási sztrájkja az 1933/34-es tanévben

A *numerus clausus* 1920-ban történt bevezetését követő években a Turul Bajtársi Szövetség és a Foederatio Americana pécsi tagegyesületei többször is követelést nyújtottak be a rektornak a jogszabály szigorúbb betartását illetően.¹ Az Erzsébet Tudományegyetemhez (ETE) tartozó bajtársi egyesületek először 1923. december 14-én intéztek közös ifjúsági memorandumot az egyetem vezetéséhez. A beadvány jogosságát a bajtársi tagok abban látták, hogy az izraelita hallgatók aránya a *numerus clausus* törvény ellenére sem csökkent jelentős mértékben, továbbá kiemelték azt az álláspontjukat, mely szerint a zsidó hallgatók magas száma veszélyezteti az egyetemen uralkodó békét, a tanulás menetét, sőt az egyetem fennmaradási esélyeit is.² Ezt a memorandum a következőképp fogalmazta meg:

„A m. kir. Erzsébet Tudományegyetem alulírott keresztény egyesületei keretébe tartozó egyetemi polgárság hitében, érzésében megrendítve látja, hogy a száműzött egyetemünk hallgatóságának legnagyobb része zsidó-fajú, a faji egységünk védelmére egy példaként álló törvényre emelt numerus clausus intézkedésének ellenére. S még emellett magatartásuk, viselkedésük úgy az előadásokon, mint másutt az egyetemünkön oly annyira kihívó, megbotránkoztató, hogy az együtt haladást veszélyezteti, s keresztény magyar mivoltunkat legmesszebbmenően sérti és az egyetemi békét[,] komoly, munkás továbbhaladást teszi kétségessé. Belátva száműzött egyetemünk fenntartásáért, elhelyezéséért vívott mély küzdelmet s ennek körülményeit[,] mi bizva reménységgel a jövőben[,] belenyugodtunk abba, hogy egyetemünk hallgatóinak túltöbbsége zsidó fajú volt, abban a hitben, hogy Pécsen nyitott egyetemünk ilyenentén szabad, önállóan a felvételeknél a törvényre támaszkodva a zsidó súlytó tultengést megakadályozza és szigoruan a numerus clausus oly értelmű rendelkezésére helyezkedik[,] a 6,5%-ra[,] és így hittük elérkezni azt az időt, midőn majdan minden fakultásunkon, minden évfolyamunkon csak a szigoruan megengedett számú zsidó-fajú hallgatóság szerepelhet. [sic!]”³

A hallgatók a benyújtott kérvényben indítványozták még a felsőbb évfolyamokra vonatkozólag, hogy a zsidó hallgatók a külföldi intézményekben lehallgatott féléveiket az egyetemre való felvétel során ne számíttathassák be. Míután véleményük szerint a *numerus clausus*ban foglaltak nem valósultak meg, az első öt félévre történő visszamenőle-

¹ A *numerus clausus*ról és bevezetésének társadalmi-politikai háttéréről részletesen lásd: KOVÁCS 2011; KOVÁCS 2012a; KOVÁCS 2012b; KOVÁCS 2016; GALI 2018; OROSZ 2018; JOÓ 2018; VÖRÖS 2011; HAJDU 2011; FAZEKAS 2010; FAZEKAS 2011; VONYÓ 2011; LADÁNYI 2012; FENYVES 2012; DEBRECENI 2018; UJVÁRY 2019. 50.; BÓDY 2020.

² LENGVÁRI 2010. 311–312.; PAKSY 2019a. 102–103.; PAKSY 2019b.

³ PTE EL VIII.101.b. 15. d. 1285–1925/26. A Werbőczy és Csaba Bajtársi Egyesület, a Nagy Lajos Bajtársi Egyesület, a Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete, a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete és a Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete kérvénye a numerus clausus pontos betartása érdekében, 1923. december 17.

ges revíziót is követeltek, valamint azt, hogy a tanársegédi, gyakornoki és demonstrátori pozíciókban izraelita vallású egyetemistákat ne alkalmazzanak.⁴ Azt is kérték továbbá, hogy miután – véleményük szerint – a zsidó hallgatók viselkedése az előadásokon „nem megfelelő”⁵ és magas létszámuk miatt a keresztény diákoknak alig jut hely, a tanterekben a keresztény hallgatók számára tartsák fenn az első sorokat. Az egyetemi karok meglehetősen gyorsan, már 1924 januárjában nyilvánosságra hozták határozataikat az ifúsági memorandumban foglaltakkal kapcsolatban. Az Egyetemi Tanács egyedül az ülőhelyekkel foglalkozó felterjesztést tartotta jogos igénynek, és a keresztény hallgatók számára számozott ülőhelyek biztosítását mondta ki, melyek kiosztását az egyes karokra bízta.⁶

Az 1923-as memorandum tekinthető a következő években egyre gyakrabban jelentkező antiszemita indíttatású megmozdulások, sőt atrocitások pécsi nyitányának, melyek mögött elsősorban az állt, hogy a diákok úgy érezték, javaslataik és petícióik nem érik el céljaikat. Ráadásul a pécsi egyetemisták valóban azt tapasztalhatták, hogy a vidéki egyetemeken – így a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen is – a fővárosi tudományegyetemhez képest magasabb volt a zsidó származású diákok aránya. Ez abból a felvételi eljárásból adódott, hogy a budapesti egyetemre a felsőbb éves, ún. „szerzett jogos” zsidó hallgatókat sem engedték beiratkozni, holott a törvény csak az elsőévesekre vonatkozott. A *numerus clausus* bevezetésének első évében a zsidó diákok száma a felsőoktatási intézményekben az 1917/18-as tanévi 6027 főhöz képest az 1920/21-es tanévre 1712 főre esett vissza, mely tehát összesen 4315 fős csökkenést jelentett. A legnagyobb arányban a budapesti felsőoktatási intézményekben, ahol az izraelita hallgatók aránya 3880 fővel lett kevesebb. Vidéken (Szegeden, Debrecenben, Pécsen) valóban magasabb volt az összes évfolyamon a zsidóság aránya a fővároshoz képest, ennek hátterében azonban az állt, hogy ezekben az intézményekben a felsőbb éves izraelita hallgatók beiratkozását a törvény értelmében továbbra is engedélyezték a felvételi bizottságok.⁷ A Pázmány Péter Tudományegyetem által követett gyakorlattal az ETE rektorai és kari vezetői nem értettek egyet. Véleményük szerint a *numerus clausus* egy pontatlanul és rosszul megfogalmazott törvény volt, mely erős antiszemita éllel rendelkezett. Azonban kétség sem fér hozzá, hogy pont e hiányosságok adták meg a lehetőséget a vidéki egyetemeknek (köztük a pécsinek is), hogy kihasználja a jogszabályban megbúvó kiskapukat, például azt a tényt, hogy a törvény nem határozta meg, miként kell eljárni a megkeresztelkedett vagy áttért zsidók, illetve a külföldön ta-

4 A kibontakozó antiszemita hangvételű akciók során a keresztény hallgatókban fel sem merült, hogy az egyetemre való felvétel vagy az egyes tanársegédi, gyakornoki állások elnyerése során különböző szakmai szempontok, a rátermettség vagy az alkalmasság döntsön. Az egyetemisták elvárták az államtól, hogy nekik, mint „törzsökös keresztény magyar” csoport tagjainak biztosítsa az álláslehetőségeket és az egzisztenciális biztonságot. Magát az egyetemet is elsősorban a társadalmi felemelkedés szükségszerű állomásának, semmint olyan intézménynek tekintették, amely őket az általuk választott hivatás szakmai elsajátítására és gyakorlására készíti fel. Ebből kifolyólag a keresztény hallgatók nem is látogatták gyakran az előadásokat. PAKSY 2019b. 129–130.

5 PTE EL VIII.101.b. 15. d. 1285–1925/26. A Werbőczy és Csaba Bajtársi Egyesület, a Nagy Lajos Bajtársi Egyesület, a Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete, a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete és a Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete kérvénye a numerus clausus pontos betartása érdekében, 1923. december 17.

6 PTE EL VIII.101.b. 15. d. 1285–1925/26. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1924. évi január hó 30-i IV. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1924. január 30.

7 Kovács 2012a. 131–135.

nuló izraelita hallgatók esetében.⁸ Ennek a gyakorlatnak a helyességét maga Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter is elismerte 1924 júniusában.⁹ A pécsi egyetem vezetőségének álláspontját, nemcsak a diszkrimináció és a szélsőjobboldal előretörése ellen való küzdelem vagy az alapvető emberi jogok mellett való harc és meggyőződés vezette,¹⁰ hanem az a tudat is, hogy az egyetemre jelentkezett keresztény diákok száma önmagában sokszor nem volt elégséges a felsőoktatási intézmény megfelelő működéséhez.¹¹ A pécsi egyetem hozzáállása így lehetővé tette, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetemről eltáncsolt „szerzett jogos” hallgatók egy része tovább folytathassa tanulmányait.¹²

Ha a vidéki egyetemek első évfolyamain mégis magasabb volt a zsidó diákok aránya, mint az előírt 6%, annak oka az volt, hogy a felvett keresztény hallgatók jelentős része, akár az évfolyam kétharmada nem jelent meg az egyetemen az oktatás megkezdésekor.¹³ Arról nem is beszélve, hogy – ha az első szemeszteres és végzős egyetemisták közötti arányokat vizsgáljuk – a keresztény hallgatók között nagyobb volt a lemorzsolódás mértéke

⁸ PAKSY 2019a. 102., 105–106.

⁹ Klebelsberg Kunó 1924 júniusában teljes mértékben igazat adott az egyetem ellen felhozott vádakot cáfoló pécsi rektornak, Halasy-Nagy Józsefnek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter elismerte azt a gyakorlatot, miszerint a beiratkozási engedélyeket a keresztény hallgatók számára kiadott engedélyek alapján számítják ki és határozzák meg, hogy az egyes fakultások esetében a törvény által előírt 6%-os kvóta hány zsidó vallású fiatalnak felel meg. Viszont a keresztény hallgatók a beiratkozási engedélyeket nem minden esetben vették igénybe, ugyanis sokszor előfordult, hogy visszaléptek, vagy más egyetemre iratkoztak be, ami az izraelita fiatalokra nem volt jellemző. A zsidó hallgatók arányát az is növelte, hogy a keresztény felsőbb éves hallgatók körében erőteljesebb átjelentkezési tendencia is mutatkozott, arról nem is beszélve, hogy a törvény megszületése előtt az egykori pozsonyi egyetemen a zsidóság igen magas arányban képviseltette magát, az ő tanulmányi korlátozását pedig a törvény nem írta elő. Klebelsberg engedékeny magatartására az ország külpolitikai helyzete is magyarázattal szolgálhat, hiszen a *numerus clausus* antiszemita éle kedvezőtlenül befolyásolhatta az ország külpolitikai esélyeit, köztük az éppen esedékes népszövetségi kölcsön felvételének sikerességét, melyre szintén 1924 júniusában került sor, így a jogszabály zsidóellenes szándékát nyíltan nem lehetett felvállalni. Márpedig a vidéki egyetemek felelősségre vonásának híre a *numerus clausus* be nem tartását illetően biztosan eljutott volna a Népszövetséghez és a győztes országokhoz is. Kovács 2012a. 131–141.; PAKSY 2019b. 139.; Joó 2019. 80.

¹⁰ PAKSY 2019a. 105.

¹¹ A *numerus clausus* törvény bevezetése után sem növekedett meg drasztikus módon az érettségi megszerzése után felsőoktatásba jelentkező keresztény diákok száma, ellentétben a zsidó hallgatókéval, akik körében mindvégig hagyományosan magasabb volt a továbbtanulók aránya. Kovács 2012a. 33–36.

¹² FEKETE 2012. 149.

¹³ KOVÁCS 2012a. 131–141. A keresztény hallgatók távolmaradásának lehetséges oka anyagi háttérükkel is magyarázható. Ellentétben a zsidó lakosság többségével, akik városiak voltak, a keresztény társadalmi csoportok nagy része agrártelepülésen élt, így ők elsősorban a lakóhelyük közelében lévő oktatási intézményekben folytatták tanulmányaikat, hiszen a távolabbi oktatás költségeit sok esetben nem tudták finanszírozni, ellentétben a zsidósággal, akik oktatási lehetőségei ilyen szempontból előnyösebbek voltak amiatt, hogy az iskolák helyi szinten elérhetőek voltak számukra. Az egyetemre beiratkozott hallgatók nagyrésze is anyagi gondokkal küszködött. Összehasonlítva a külföldi egyetemek beiratkozási költségeivel látható, hogy Magyarországon az egyetemi tandíj szinte kifizethetetlenül magas volt. A hallgatók kiadásához továbbá hozzáadódott a szigorlat, az alapvizsga és a különböző laboratóriumok használati díja, illetve a szállás és az étkezés ára is. Mindezek súlyos anyagi terhet jelentettek a családoknak és a diákoknak, akik sokszor még a tandíjtámogatás és a különböző segélyek mellett sem tudták gördülékenyen folytatni tanulmányaikat. Kovács 2011. 41.; FENYVES 2012. 152.; GALI 2018. 116.; POHÁNKA – LENGVÁRI 2011. 60.; FEKETE 2012. 52–64., 103–114., 116–124.

is, mely szintén eltolhatta a keresztény és izraelita ifjúság megoszlásának arányát.¹⁴ Ebből fakadóan a zsidó diákok felülreprezentáltsága a diplomát szerzők között is megmutatkozott. A budapesti orvoskari dékán, Kenyeres Balázs 1931-ben az 1920 és 1931 között végzett orvostanhallgatók adatainak vizsgálatával megállapította, hogy a pécsi egyetemen a zsidó hallgatók aránya 17,1% és 63,4% között mozgott. 1921 és 1930 között a pécsi egyetemen 501 orvosi diplomából 426-ot zsidó hallgató szerzett meg.¹⁵

A turulista és emericánás hallgatók a húszas–harmincas években nem tágtítottak ideológiai meggyőződésük mellől, és sorra szervezték különféle antiszemita mozgalmaikat, melyek közül a leglátványosabb akció az 1933/34-es beiratkozási sztrájk volt. Ennek az epizódnak a vizsgálata azért is indokolt, mert ezen keresztül jól bemutatható azoknak az eszközöknek a széles palettája is, amelyet a harmincas évek elején a bajtársi egyesületek a politikai jellegű érdekeik érvényesítése érdekében vetettek be, de megvilágítható a kormányzat és az egyetemek hozzáállása is a hasonló jellegű akciókhoz. Jelen írás egy a pécsi bajtársiak antiszemita megmozdulásait vizsgáló kutatás része, mely a korabeli sajtóforrások felhasználásával az 1933/34-es beiratkozási sztrájk országos kontextusának, a pécsi események hátterének feltárására törekszik.

A Turul Bajtársi Szövetség

A Turul Bajtársi Szövetség 1919-ben jött létre *Magyar Egyetemek és Főiskolák Országos Nemzeti „Turul” Szövetség* néven budapesti székhellyel.¹⁶ A húszas évek során sorra alakultak a szövetségbe tagozódó bajtársi egyesületek szerte az ország egyetemein.¹⁷ A Turul Szövetség szervezeti felépítését és szokásrendjét a német Burschenschaftok mintájára alakította ki. Az eredeti német szervezeti elemeket honfoglaláskori és középkori magyar, illetve latin elnevezésekkel váltotta fel.¹⁸ A Turul Szövetség céljai között határozta meg a keresztény-nemzeti érzés és hazaszeretet hangsúlyozását, továbbá tanulmányi, kulturális, gazdasági, szociális kérdések napirenden tartását. Emellett a tagok testi nevelésében is tevékenyen részt kívánt venni. Ideológiai-politikai céljai között megjelent a széthúzó magyar társadalom és nemzet bajtársi eszmén keresztül való egységesítése.¹⁹

A Turul ideológiájának hangsúlyos eleme volt az antiszemitizmus, mely áthatotta az egyesület 1920-as és 1930-as évekbeli tevékenységét.²⁰ A Turul Szövetség ideológusai a „zsidókérdést” társadalmi-szociális problémaként közelítették meg, mivel úgy vélekedtek, hogy a szociális kérdések megoldása összefüggésben áll a társadalom és a gazdaság korabeli

¹⁴ LADÁNYI 2000. 87–89.

¹⁵ BENKE 1999. 137. A Pécssett oklevelet szerző zsidó hallgatók karonkénti megoszlásához lásd továbbá: LENGVÁRI 2008. 398–399.; LENGVÁRI 2015. 225–226.

¹⁶ SZÉCSÉNYI 2009. 133.

¹⁷ ROZS 1989. 173–174.

¹⁸ ROZS 1989. 178.

¹⁹ SZÉCSÉNYI 2009. 133–134.; UJVÁRY 2019. 45.

²⁰ KEREPESZKI 2009. 74., 78. A Turulban az 1930-as évek második felétől az antiszemitizmus mellett fel erősödött a németellenesség is. Lásd: ROZS 1996. 233.; ROZS 1999. 249–253.; UNGVÁRY 2016. 29–31.; KEREPESZKI 2009. 79–85.

állapotával.²¹ Ambrus József – a Turul Szövetség ideológusa – a *Bajtársban*²² megjelentetett 1938-as cikkében a „*magyar társadalom betegségéről*” értekezett, melynek okát az „*idegen uralomban*”, azaz a zsidóság vétkes tevékenysége nyomán létrejött egészségtelen vagyoni- és jövedelemmegoszlásban látta. Ez pedig – véleménye szerint – szükségessé teszi a magyar faj védelmét, sőt a faji törvények megalkotását is.²³

A Turul legfőbb politikai törekvése a zsidókérdés radikális megoldása volt, melynek gyakorlati elemét az 1920-as években a *numerus clausus* szigorúbb alkalmazására és a felvételre kerülő zsidó hallgatók számának jelentős csökkentésére irányuló követelés jelentette.²⁴ Az 1930-as évek folyamán kibontakozó törekvéseik azonban már nem korlátozódtak kizárólag a *numerus clausus*ra, programjukban egyre nagyobb hangsúlyt nyert a zsidóság fajjá nyilvánítása, valamint a részesedésük korlátozása a kulturális és gazdasági szférában. Az 1938-as első zsidótörvényt nem tartották elégségesnek, s követelték a zsidóság faji kisebbséggé nyilvánítását, amellet a vegyesházasságok és a névmagyarosítás megtiltását, az állampolgárság felülvizsgálatát, a zsidó bankok és a zsidók földvásárlási jogának elvételét, valamint az egyes értelmiségi pályákra megállapított 20%-s kvóta csökkentését. Ezek a törekvések az 1939-es második és az 1941-es harmadik zsidótörvény előzményéül is szolgáltak.²⁵

Az akkor még Budapesten működő Erzsébet Tudományegyetemen az Orvostudományi Kar Csaba Bajtársi Egyesülete 1921-ben alakult meg, majd ezt követte a jogi karon működő Werbőczy Egyesület 1922 őszén. A Turul Szövetség pécsi kerületeinek megalakító táborozására 1924. március 17-én került sor. A korporációk közül a Werbőczy és a Csaba Bajtársi Egyesület jellemezte leginkább a Turul itteni tevékenységét, mivelhogy ez a két egyesület a Turul teljes pécsi fennállása alatt működött. Ez nem volt elmondható a bölcsészhallgatók Árpád Bajtársi Egyesületével kapcsolatban, mely 1926. március 16-án alakult meg, s miután a második bécsi döntés következményeként a pécsi bölcsészkart 1940-ben Kolozsvárra helyezték át, a karral együtt a Turul Szövetséghez tartozó bölcsészek is távoztak a városból.²⁶

A Foederatio Americana

Az 1933/34-es tanévben kibontakozó beiratkozási sztrájkban a Turul Egyesületen kívül a kor másik számottevő bajtársi szervezete, a Foederatio Americana is részt vett, mely 1921. június 21-én jött létre Budapesten, mint az első keresztény katolikus bajtársi egyesület. Ez a szer-

21 ROZS 1996. 242. Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződést követően az országban erős inflációs hullám söpört végig, mely elsősorban a háborús eladósodásból fakadt. A helyzetet az is rontotta, hogy a jóvátételi kötelezettség miatt a győztes országokat zálogjog illette meg, melynek hatására Magyarország nem jutott hozzá külföldi kölcsönökhöz, hogy azok segítségével stabilizálja az ország pénzügyi rendszerét. (Erre 1924-ben került sor a népszövetségi kölcsön megszerzésével.) A jelentkező inflációt a kormány az állami hivatalnokok körében véghezvitt leépítési hullámmal és fizetésük csökkentésével, úgynevezett takarékosági programmal kívánta megoldani. Ennek hatására az egykori erős, fix fizetéssel rendelkező középosztály helyzete kétségkívül megrendült, mely táptalajként szolgált a „középosztály lesüllyedéséről” szóló képzetek kialakulásához. Feltételezhetően az imént leírt tapasztalatok voltak a legfontosabb mozzatgerő a magyar bajtársi ifjúság körében is kibontakozó, a középosztály és a „keresztény magyar társadalom védelmét” célzó jelszavaknak, melyeket zömében antiszemita akciók követtek. BÓDY 2020. 768–769.

22 A Turul Szövetség központi lapja. ROZS 1996. 233.

23 AMBRUS József: A magyar társadalom beteg. *Bajtárs*, 1938. július–augusztus 5. Idézi: ROZS 1996. 242.

24 KEREPESZKI 2011. 262–263.

25 LADÁNYI 1995. 274.

26 ROZS 1989. 179–185.

vezet rövid idő alatt nemcsak az egyik legnagyobb magyar katolikus diákegyesületté, hanem az egyik leghatalmasabb társadalmi egyesületté terebélyesedett a korszakban. A Foederatio Emericana első pécsi corporatiója, a *Quinque* 1923-ban alakult meg, később a taglétszám növekedésével 1925-ben jött létre a *Ludovicana* és a *Barania* corporatio, 1927-ben alakult meg a Tolna megyeiek közösségét célzó *Alta Ripa*, 1935-ben pedig az *Istropolitana*.²⁷

Az Emericana elsődleges célja a keresztény és nemzeti eszmék közvetítése volt az egyetemisták és főiskolások számára úgy, hogy mindeközben a Turulhoz képest egy semlegesebb hangnemet vett fel a magyar nemzet, a magyar fajiság kérdésének propagálása során. A szervezet a társadalmi kirekesztést mellőző hazafiság tanításával párosítva képviselte a keresztény, katolikus erkölchöz való hűség szükségességét, melyet összekapcsoltak a magyar történeti hagyományok kötelező tiszteletével. Ezzel a keresztény vallás és az ősi magyar kultúra összetartozását nyomatékosították.²⁸

A ciszterciek vezetése alatt álló Emericana bajtársi szervezet a konzervatív katolikus felfogást képviselte, így alapelveként rögzítette, hogy politikai tevékenységet nem folytat és tagjaira politikai befolyást nem gyakorol.²⁹ Ez az idea azonban csak normatívaként szerepelt, hiszen a gyakorlatban az Emericana igenis politizált. Állást foglalt a *numerus clausus*, a zsidókérdés, a szociális kérdés, a politikai jobb- és baloldal, a revízió, a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus kérdéseiben is. Az igaz, hogy az Emericana vezetői igyekeztek megakadályozni a tagok túlzott politizálását, akár fegyelmi felelősségre vonással is, viszont az 1930-as évek elején ez már csak nagy nehézségek árán sikerült, főként a *numerus clausus* törvénnyel összefüggésben, mely ebben az időszakban nagymértékben foglalkoztatta a közvéleményt.³⁰ Míg 1933 őszén és 1934 elején az Emericana vezetősége ellenezte az egyetemi atrocitásokat és a tervezett diáksztrájkokat, 1938-ban az első zsidótörvény megszületésének idején kiadott kiáltványa már lényeges változást jelentett. E deklaráció második pontja szerint nem feltétlenül tartotta magyarnak a megkeresztelkedett zsidókat, sem azok utódait, harmadik pontjában pedig kimondta, hogy a földművelésből, iparból és kereskedelemből származó nemzeti jövedelemben és vagyonban számarányának megfelelően a magyarságnak is részesülnie kell, másrészt minden kulturális intézményben magyar legyen a vezető. Az egyetemi felvétel során az eddiginél is szigorúbb eljárás alkalmazását indítványozta.³¹

Az 1930-as évek közepétől az Emericana bekapcsolódott a falukutató mozgalomba is, mely során 1935-ben két curia³² végzett falukutató szociográfiai adatgyűjtést.³³ A népi

²⁷ UJVÁRY 2010. 430.; ROZS 1991. 204–205.

²⁸ ROZS 1991. 201–202., 208.

²⁹ POLLNER 1978. 88.

³⁰ ROZS 1991. 200–216.

³¹ LADÁNYI 1995. 265–284.

³² Az Emericana helyi szintű corporatiói három részből tevődtek össze, melyek közül az egyik volt a leventék és az apródok egyesülése, vagyis *curiája*, melynek élén a *senior* állt. A másik kettő a *dominusok conventje* és a *nagyasszonyok* és a *kisasszonyok famíliája* volt. Az 1930-as években az Emericana szervezetét *blokkok* létrehozásával egészítették ki, melyek egyetemi szakonként, karonként (jogi, orvosi, bölcsész- stb. blokk) gyűjtötték össze a fiatalokat. 1939-ben különválasztották az Emericana világi-társadalmi és ifjúsági mozgalmi tevékenységét egy Társadalmi és egy Bajtársi tagozat létrehozásával. A társadalmi szervezetben működött a *convent* és a *familia*, mely továbbra is a corporatio része maradt, míg a *curia* Bajtársi tagozat néven átvette a blokkok addigi szerepét. Ezután *hivatás curiaként* működött tovább élén a *Dominus Magisterrel*. ROZS 1991. 203.; UJVÁRY 2010. 438–439.; LADÁNYI 1995. 268.

³³ LACKÓ 1975. 15.

gondolat és a falukutatás támogatása akár kapcsolatot jelenthetett volna a baloldali körök felé is, de az Emericana központi vezetősége elhatározta magát a *Márciusi Fronttól*, egyedül szociális követeléseiket fogadták el.³⁴

Az 1933-as beiratkozási sztrájk

Bár a *numerus clausus* törvény 1928-as módosításának hatására némiképp növekedett a felvett zsidó hallgatók létszáma a felsőoktatási intézményekben, ez a folyamat 1931 után ismét csökkenő tendenciát mutatott. Ennek hátterében Gömbös Gyula és Hóman Bálint politikája állt, akik jelentősen korlátozták az egyetemekre felvehető izraelita hallgatók számát.³⁵ Hóman nyilatkozataiból hamar kiderült, hogy nem osztja a Bethlen-féle kompromisszumos politizálást, és számos utalást tett arra, hogy a minisztersége alatt törekedni fog a 6%-os kvóta erélyesebb betartására. 1932 őszén utasította is az egyetemeket, hogy a felvételnél a korábbiakhoz képest szigorúbb felvételi eljárást vezessenek be, melynek hatására a zsidó hallgatók száma szinte azonnal csökkenésnek indult.³⁶

A sztrájk meghirdetése és a 30-as bizottságok felállítása

A bajtársiak igyekeztek kihasználni a miniszterelnök és a kultuszminiszter által propagált irányelveket és érvényt szerezni a húszas évek óta hangoztatott követeléseiknek. A pécsi egyetemi hallgatóság egy része³⁷ 1933 novemberében kérvényt nyújtott be a rektornak, amelyben céljaik között fogalmazták meg a keresztény lakosság védelmét a nem-keresztény, azaz izraelita csoportokkal szemben, valamint, hogy megóvják a magyar keresztény ifjúság jogait és érdekeit, nemcsak az egyetemi, de a gazdasági és társadalmi szférákban is. A tagok a memorandum első pontjában megfogalmazták, hogy „*a numerus clausus törvény olyan módon hajtassék végre, hogy általa minden fakultás összhallgatóságának figyelembevételével legyen biztosítva a keresztény magyar ifjúságnak megfelelő számarány. Ennek folyományaként mindaddig zsidó hallgatók az egyetemekre felvételt ne nyerhessenek ameddig a zsidóság országos számarányának megfelelő perceptuális érték el nem éretett.* [sic!]” A második

³⁴ POLLNER 1978. 101.; ROZS 1991. 208–209.

³⁵ Az izraelita hallgatók aránya az 1928/29-es tanévi 9,4%-ról az 1931/32-es tanévre 14,1%-ra emelkedett. Azonban Hóman és Gömbös kultúrpolitikájának eredményeként az izraelita vallású elsőévesek száma az 1931/32-es és az 1938/39-es tanév között 83,8%-kal csökkent. Arányuk az 1938/39-es tanévben az összes felvett hallgató között mindössze 2,4%-ot tett ki. LADÁNYI 1995. 265–284.

³⁶ Kovács 2012a. 212–213.

³⁷ A diáksztrájkokban résztvevő hallgatók pontos száma nem ismert, s mindezidáig nem készültek kimutatások a pécsi Turul-tagok létszámáról sem, így az akciókban résztvevők tényleges számára nem tudunk következtetni. A Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltárban (PTE EL) folytatott kutatás során feltárt dokumentumok közül csak az 1941/42-es tanév I. szemeszterére beiratkozottak karonkénti megoszlási arányairól készült kimutatások szolgálhatnak viszonyítási pontként, ez alapján a bejegyzett 355 hallgatóból az Emericana 222 hallgatója közül 163 tartozott a jogi karhoz, míg 59 az orvosi karhoz. A Turul Bajtársi Szövetség 70 hallgatót csoportosított, melyből 33 tartozott a jogi karon létrehozott Werbőczy Bajtársi Egyesülethez, míg az orvosi karon felállított Csaba Bajtársi Egyesülethez 37-en tartoztak. Az adatok alapján elmondható, hogy az Emericában a hallgatók 62%-a, míg a Turulban 20%-uk csoportosult. Az 1941/42-es tanévben a bölcsészkarra vonatkozóan nem szerepelnek adatok, mert 1940-től e kar már nem működött Pécsen. PTE EL VIII.101.b. 89. d. 472–1941/42. tanév I. felére beiratkozott azon hallgatókról, akik ifjúsági egyesületek tagjai, 1941. november 24.

pontban igényt tartottak arra, hogy „*az idegen állampolgárok munkavállalási engedélye vonassék vissza*”, illetve a harmadikban követelték, hogy „*a betolakodó idegen fajú bevándorlók szigoruan őriztessenek ellen és e bevándorlás megakadályozására megfelelő törvény hozassék.*”³⁸

Ezek a pontok 1933 decemberében kiegészültek azzal, hogy a külföldi vagy más magyarországi egyetemről érkező távozási bizonyítvánnyal rendelkező zsidó hallgatókat csak abban az esetben vegye fel az egyetem, ha a számarányuk a felvettek között kisebb, mint az országos, illetve a zsidók külföldön szerzett diplomáikat ne honosíthassák az országban. Felhívták a magyar társadalom figyelmét, hogy kizárólag csak magyar ügyvédhez, mérnökhöz vagy orvoshoz forduljanak, csakis magyar üzletben vásároljanak, kizárólag keresztény magyar iparosokkal dolgoztassanak, s csak a magyar sajtótermékekre fizessenek elő.³⁹

Követeléseik nyomatékositása érdekében 1933. november 29-én a pécsi Csaba Bajtársi Egyesület vezetősége és az egyetemi ifjúság egy része összeült az Erzsébet Tudományegyetem fizikai előadótermében. A megalakult bizottság úgy határozott, hogy az egyetemisták csütörtök reggel 8 órától hétfő reggel 8 óráig az előadásokon demonstrációképpen ne jelenjenek meg. Az előadásoktól való tartózkodásra röpcédulákkal hívták fel az ifjúság figyelmét,⁴⁰ melynek szövege a következő volt:

„*Egyetemi polgárok! 1. Csütörtök reggel 8 órától hétfő reggel 8 óráig előadásra nem megyünk! 2. Szombat délután 3 óraker nagygyűlés a Központi Egyetem fizikai előadó-jában. 3. Rendzavarás tilos! 4. Elvárjuk minden keresztény egyetemi polgártól, hogy az általuk meghatalmazott bizottság rendelkezéseit elfogadják és annak mindenben eleget tegyenek!*”⁴¹

Az előadások bojkottja a beiratkozási sztrájk pécsi vonatkozásának közvetlen előzménye, valamint egy központilag irányított és kezdeményezett szervezkedés része volt: a pécsi eseményekkel egyidőben a szegedi és a debreceni diákok is hasonló akciót határoztak el a saját gyűléseiken.⁴² Az egyes egyetemek közötti szoros együttműködést és kooperációt a felállított 30-as bizottságok biztosították, melyek feladata az volt, hogy fenn-tartsák a kapcsolatot a többi egyetem hallgató-

1. kép

³⁸ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Az egyetemi ifjúság sérelmei a zsidóság előtörésével és a numerus clausus törvény be nem tartása miatt, 1933. november 20.

³⁹ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem ifjúságának állásfoglalása az egyetemre felvehető zsidóság számáról, 1933. december 12.

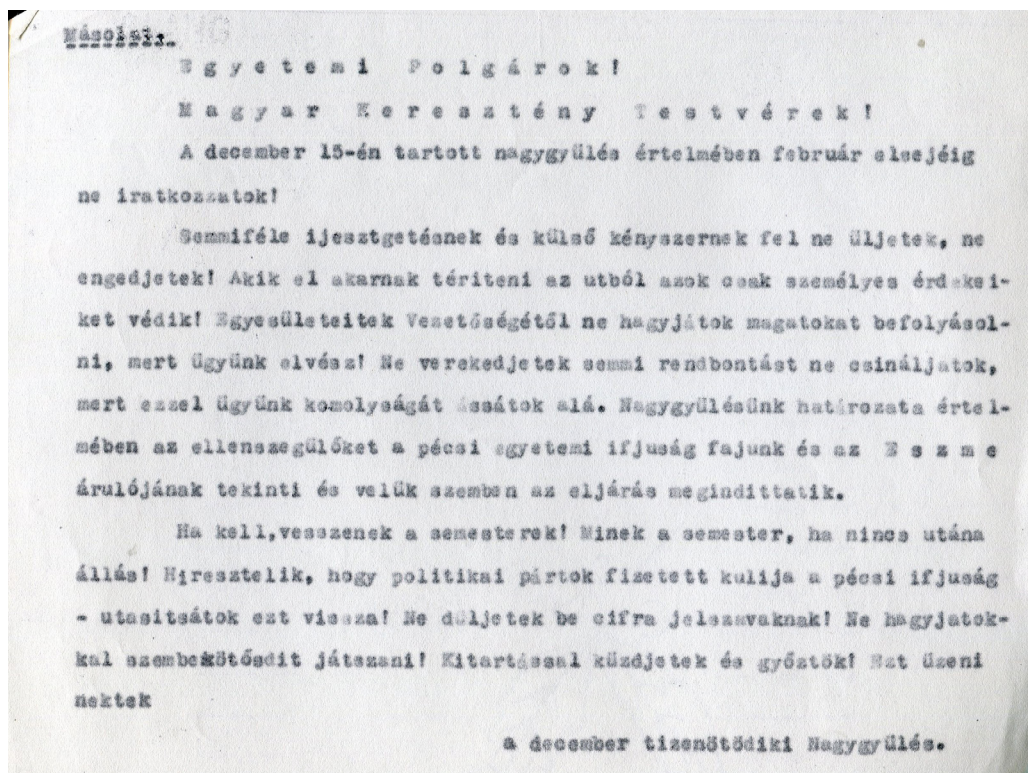
⁴⁰ PTE EL VIII.101 b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat az 1933. november 29-én tartott bizottsági ülés határozatáról, 1933. november 29.

⁴¹ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439-1933/34. A pécsi bajtársi egyesületek szórólapja, 1933. november 29. Kiemelés az eredetiben.

⁴² Az egész ország egyetemi ifjúsága együttesen kéri a numerus clausus végrehajtását. *Pesti Hirlap*, 1933. november 22.

ságával, és hogy közös fellépés esetén egyeztessék a különböző intézmények diákjainak akcióit.⁴³ Innentől az ország egyetemi ifjúságának igen nagy hányadát tömörítő bajtársi egyesületek egységesen és közösen követelték a *numerus clausus* és a többi pont mihamarabbi megvalósítását.⁴⁴

Pécsett 1933. december 15-én a 30-as bizottság által megtartott keresztény ifjúsági nagygyűlés kimondta, hogy – mivel a kormánytól kívánságaik teljesítésére ígéretet nem kaptak – az 1933/34-es tanév II. szemeszterére nem iratkoznak be.⁴⁵ Kívánságaik között a *numerus clausus* erélyesebb végrehajtása, az idegen állampolgárok munkavállalási engedélyének visszavonása és a zsidóság szigorú ellenőrzése is szerepelt. A nagygyűlés ismételten röpcédulákkal informálta az egyetemistákat a határozatról:

2. kép

„Egyetemi Polgárok!

Magyar Keresztény Testvérek!

A december 15-én tartott nagygyűlés értelmében február elsejéig ne iratkozzatok be! Semmiféle ijesztgetésnek és külső kényszernek fel ne üljete, ne engedjete! Akik el akarnak téríteni az utból[,] azok csak személyes érdekeiket védik! Egyesületeitek

⁴³ Feloszlatták mindhárom vidéki egyetem harmincas bizottságát. *Pesti Napló*, 1934. január 9. 5.

⁴⁴ Az egész ország egyetemi ifjúsága együttesen kéri a *numerus clausus* végrehajtását. *Pesti Hírlap*, 1933. november 22.

⁴⁵ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1934. évi január hó 31-i V. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1934. január 31.

Vezetőségétől ne hagyjátok magatokat befolyásolni, mert ügyünk elvész! Ne verekedjetek[,] semmi rendbontást ne csináljatok, mert ezzel ügyünk komolyságát ássátok alá. Nagygyűlésünk határozata értelmében az ellenszegülőket a pécsi egyetemi ifjúság fájunk és az Eszme árulójának tekinti és velük szemben az eljárás megindíttatik. Ha kell, vesszenek a semesterek! Minek a semester, ha nincs utána állás! Híresztelik, hogy politikai pártok fizetett kulija a pécsi ifjúság – utasítsátok ezt vissza! Ne düljete be cifra jelszavaknak! Ne hagyjátok szembekötődöt játszani! Kitartással küzdjete és győztök! Ezt üzeni nektek a december tizenötödiki Nagygyűlés. [sic!]⁴⁶

Hasonló történt Debrecenben is 1933. december 30-án, amikor is az egyetemi hallgatóság 30 főből álló bizottsága gyűlést tartott, melyen a pécsi és a szegedi egyetemi küldöttek is részt vettek, és közös rendelkezés alapján deklarálták, hogy a következő szemeszterre nem iratkoznak be egészen addig, amíg a sérelmeik orvoslására megoldást nem látnak.⁴⁷ Ezzel kezdődött meg a debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetemen is az 1933/34-es beiratkozási sztrájk.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a fejleményekre reagálva 1934. január 8-ra összehívott értekezleten kimondta a 30-as bizottságok feloszlását, melyet azzal indokolt, hogy létrejöttük ellentétes az egyetemi fegyelmi szabályzatokkal.⁴⁸ Ezenkívül a hallgatókat is figyelmeztette, hogy ha nem tesznek időben eleget a beiratkozási kötelezettségeiknek, az a félév elvesztését fogja maga után vonni.⁴⁹ Hóman Bálint rendelkezését már aznap továbbította a szegedi, a debreceni és a pécsi egyetem rektora a hallgatóság felé és megkezdtek a 30-as bizottságok felszámolását.⁵⁰

Ilyen légkörben kezdődött az 1933/34-es tanév második szemeszterére meghirdetett beiratkozási sztrájk, melynek jelentőségét egyértelműen az adta, hogy ez nem egy önálló vállalkozás volt a pécsi bajtársiak részéről, hanem egy közös akció a budapesti, a szegedi és a debreceni egyetemek hallgatóságával együtt. E mozgalom során a diákszervezetek országos szinten hangolták össze lépéseiket, ezáltal egységesen léptek fel a már 1920-as években hangoztatott célok elérésért.

46 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A december tizenötödiki Nagygyűlés által kibocsájtott röpirat, 1933. december 15.

47 Beiratkozási sztrájkot határoztak el a debreceni egyetemi hallgatók. *Magyar Hírlap*, 1933. december 31. 4.; KEREPESZKI 2009. 242–243.

48 A budapesti tudományegyetem 1912-es fegyelmi szabályzata alapján az egyetemeken tanuló hallgatók nem állíthattak fel semmilyen testületet az egyetemi rektor előzetes engedélye nélkül. Ugyanezen szabály vonatkozott az egyetemi diákság által létrehozott gyűlésekre is, melyek esetében az is kitétel volt, hogy csak olyan ügyeket tárgyalhattak, melyek közvetlenül érintették őket. Az ilyen jellegű eseményeken csakis olyan személyek vehettek részt, akik az egyetem joghatósága alá tartoztak, tehát diákok vagy tanárok. Az engedélyezett gyűlések ellenőrzése végett a kari dékánok által megbízott tanárok bármikor megjelenhettek ezeken az összejöveteleken és abban az esetben, ha a tárgyalt témák eltértek az egyetemi szabályzattól, joguk volt a gyűlést feloszlítani és a hallgatókat felelősségre vonni. *A budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem tanulmányi, fegyelmi és tandíj szabályzata*. Budapest, 1912.

49 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A m. kir. Erzsébet tudományegyetem rektori hirdetménye, 1934. január 8.

50 Feloszlatták a pécsi egyetemi ifjúság 30-as bizottságát. *Dunántúl*, 1934. január 9. 3.

A sztrájk meghatározó pécsi eseményei

Pécsett az 1934. január 7-én kezdődő beiratkozás békés körülmények között zajlott, bár szórványosan indult meg. Eleinte úgy tűnt, hogy a korábbi jelszavak szinte alig befolyásolják a történéseket.⁵¹ A fordulatra január 11-én került sor, amikor az egyetem központi épületében röpcédulákat⁵² függesztettek ki ismeretlenek, melyek az 1933. december 15-én elfogadott nagygyűlési határozatokat ismételték meg, hangsúlyozva a hallgatók beiratkozási sztrájkhoz való csatlakozásának fontosságát.⁵³

Azonban a sztrájkot hirdető egyetemistáknak fel kellett ismerniük, hogy a kiadott jelszavak és röpcédulák nem érték el a kívánt eredményt, ugyanis a beiratkozók száma napról napra növekedett. A Quinque Americana pécsi corporatiója – amely kezdetben támogatta az ügyet – ki is hátrált a mozgalomból és a beiratkozás mellett foglalt állást.

Az akció azonban ezzel nem ért véget, mivel az Americana vezetőségi hozzáállásával ellentétben az emericánás tagok a sztrájk folytatása mellett döntöttek. Annak érdekében, hogy ezt a vezetők számára is nyilvánvalóvá tegyék, az 1934. január 17-re meghirdetett gyűlésre tüntetőleg nem mentek el. Hogy álláspontjukat közöljék, a következő nyilatkozatot adták ki: „*A mai gyűlés elmarad. A pesti káptalan árulója az ifjúságnak és eszméinek. Mi nem iratkozunk. A pécsi emericánás ifjúság.*”⁵⁴ Mindez jól mutatja, hogy január 17-én a diákok jelentős része még támogatta bojkottot és kiállt mellette.⁵⁵ A sztrájkolók az Americana döntését a következő feliratot tartalmazó röpcédulákkal kritizálták: „*Az Americana Quinque Ecclesiensis corporatioja január 17-én este elárulta a magyar keresztény ifjúságot!!!*”⁵⁶

Fontos megjegyezni, hogy időközben a Budapesten működő Turul Szövetség központi vezetősége – a későbbiekben ismertetendő országos fejlemének fényében – elhatárolódott a bojkott támogatásától, melyet 1934. január 12-én közhírré is tett: „*Bajbajutott bajtársainkat*

3. kép

51 A pécsi egyetemen rend van, de az ifjúság nem hajlandó beiratkozni. *Dunántúl*, 1934. január 13. 1.

52 Ezek a röpiratok nem feleltek meg a korban elfogadott sajtótörvény rendelkezéseinek, mivel nem volt rajtuk feltüntetve az érte felelősséggel tartozó személy neve, csak a nyomda megnevezése (Magyar Könyvnyomda). A rektor, Pázmány Zoltán ezek után felhívta az egyesületek vezetőinek figyelmét arra, hogy csakis tájékoztató jellegű szövegeket lehet kifüggeszteni az egyetem központi épületében lévő hirdetőtáblákra. PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A rektor határozata az egyetem területén kifüggeszthető röpcédulákról, 1934. január 22.

53 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Az egyetemi hallgatók által meghatalmazott előkészítő bizottság röpcédulája, 1934. január 11.

54 A röpirat szövegét idézi: Pécsett tovább tart a beiratkozási sztrájk. *Esti Kurír*, 1934. január 18. 8.

55 Pécsett tovább tart a beiratkozási sztrájk. *Esti Kurír*, 1934. január 18. 8.

56 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Röpirat az Americanáról, d. n. Kiemelés az eredetiben.

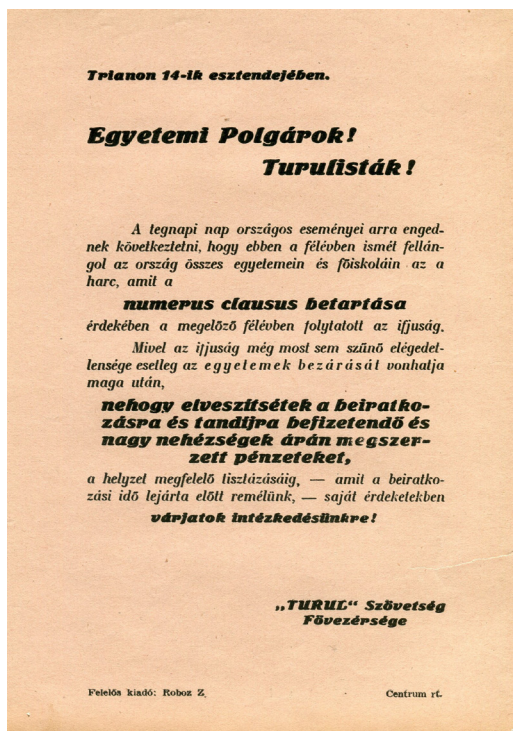
nem hagyjuk. Álláspontunkat és kívánalmainkat fenntartjuk. Bebizonyítottuk egységünket. Iratkozzunk be.”⁵⁷

A Turul pécsi vezetősége a központi vezetőség álláspontját ismerve a kivárás mellett döntött, melynek már 1934. január 13-án – egy nappal a budapesti határozat után – hangot is adott:

„Egyetemi polgárok! Turulisták! A tegnapi nap országos eseményei arra engednek következtetni, hogy ebben a félévben ismét fellángol az ország összes egyetemein és főiskoláin az a harc, amit a numerus clausus betartása érdekében a megelőző félévben folytatott az ifjuság. Mivel az ifjuság még most sem szűnő elégedetlensége esetleg az egyetemek bezárását vonhatja maga után, nehogy elveszítsétek a beiratkozásra befizetendő és nagy nehézségek árán megszerzett pénzeteket, a helyzet megfelelő tisztázásáig, – amit a beiratkozási idő lejárta előtt remélünk, – saját érdekekben várjatok intézkedésünkre! [sic!]⁵⁸

Január 17-től azonban a pécsi bajtársiak módszerei radikalizálódtak, melyet egyértelműen befolyásolt a bajtársi egyesületek vezetőségeinek elpártolása a mozgalomtól. Ettől kezdve megpróbálták meggyőzni, megfélemlíteni a beiratkozókat azzal, hogy figyelemmel kísérték és feljegyezték azok neveit, akik eleget tettek a jelentkezési kötelezettségeiknek. Ezáltal nyomást kívántak gyakorolni a társaikra és erővel igyekeztek elérni a sztrájk folytatását. A rektor ennek hatására elrendelte, hogy a központi épületbe csakis azok a hallgatók léphetnek be, akik igazolni tudják, hogy a beiratkozásuknak szeretnének eleget tenni.⁵⁹

Ennek következtében a hallgatói csoportosulás január 18-tól már az utcán, a főbejárat előtt koncentráldott. A sztrájkolók továbbra is felírták a jelentkező hallgatók neveit, megpróbálták lebeszélni őket a félévre való beiratkozásról vagy „igazoltatták” őket. A postán is összegyűlt egy diákcsoport, akik azokat a társaikat ellenőrizték, akik postai úton akarták benyújtani a beiratkozáshoz szükséges papírjaikat.⁶⁰ A rektor így rendőri erő

4. kép

57 A röpirat szövegét idézi: Egyre impozánsabb a beiratkozási sztrájk. *Magyar Jövő*, 1934. január 14. 1.

58 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A Turul Szövetség Fővezérségének röpirata, d. n. Kiemelés az eredetiben.

59 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1934. évi január hó 31-i V. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1934. január 31.

60 A Műegyetemen még mindig tart a diáksztrájk. *Pesti Hírlap*, 1934. január 19. 4.

alkalmazása mellett döntött, az utcai gyülekezés ugyanis a jogszabályok értelmében tilos volt. A rendőri fellépésre azonban csak nagy huzavona után került sor, akkor is csak főispáni közbelépésre. A kikerülő rendőrök a továbbiakban csak a főbejárat előtti tömörülést oszlatták fel, míg az egyetem Rákóczi úti frontja előtti hármas, négyes utcai csoportosulásokat nem bántották.⁶¹ Az intézkedés során két egyetemi hallgatót fegyelmi eljárás alá vontak.⁶²

A pécsi egyetem vezetősége mindent megtett, hogy jobb belátásra bírja a fiatalságot, így a beiratkozási időszakot január 18-a helyett február 27-ig meghosszabbította.⁶³ A rektor ezenkívül szintén sikerként könyvelhette el, hogy – csatlakozva az egyetemi vezetőség példájához – a már beiratkozott egyetemi hallgatók is jelentkezésre buzdították társaikat egy röpcédulával. Az üzenet a következőképpen szólt:

„*Magyar Testvérek! Eredményeket értünk el. Lábhoz tett fegyverrel várjuk a további intézkedéseket. Iratkozzunk be! Ez Pécs, Szeged, Debrecen és a Műegyetem Vezéreinek az egységes álláspontja.*”⁶⁴

A felhívásra 1934. január 18-án tömegesen jelentek meg az egyetemisták beiratkozni.⁶⁵ Bár volt rá egy-két példa ezt követően is, hogy a hallgatók tiltakozó sétát szerveztek, vagy egymásnak a következő módon köszöntek: „*Nem iratkozzunk be!*”⁶⁶ de rendezavarásra nem került sor.⁶⁷

A fejlemények hatására január 19-én a pécsi bajtársi egyesületek vezetői a más egyetemekről érkezett küldöttekkel együtt a késő délutáni órákban gyűlést tartottak, melyen elhatározták, hogy expressz levélben január 25-én Hóman Bálint kultuszminiszterhez fordulnak a pécsi 30-as bizottság rehabilitálása és a Debrecenből kizárt hallgatók ügyében.⁶⁸ Javaslatuk az volt, hogy amennyiben a miniszter a tagok visszavétele mellett dönt, az ifjúság beszünteti a bojkottot és január 26-án beiratkozik.⁶⁹ Ebből jól látható, hogy a pécsiek kifejezett szándéka volt, hogy legalább január 25-ig kitartsanak a sztrájk mellett, a további fejlemények tehát a vallás- és közoktatásügyi miniszter kezében voltak.

5. kép

61 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1934. évi január hó 31-i V. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1934. január 31.

62 Megakadályozott beiratkozások a pécsi egyetemen. 8 *Órai Újság*, 1934. január 19. 5.

63 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1934. évi január hó 31-i V. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1934. január 31.

64 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A volt Ügyvivő Bizottság röpirata, d. n. Kiemelés az eredetiben.

65 Ma döntött a Műegyetem nagytanácsa a kizárt diákok fellebbezéséről. *Esti Kurír*, 1934. január 19. 9.

66 A debreceni kizárt diákok kegyelmet kaptak. *Nemzeti Újság*, 1934. január 20. 7.

67 Az összes egyetemeken megszűnt a beiratkozási bojkott. *Esti Kurír*, 1934. január 20. 3.

68 A kizárt debreceni hallgatók ügyéről lásd a következő fejezetet.

69 A debreceni kizárt diákok kegyelmet kaptak. *Nemzeti Újság*, 1934. január 20. 7.

A tényleges beiratkozási hullám a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen a bajtársiak minden igyekezete ellenére 1934. január 20-án megindult, melyhez az is hozzájárult, hogy az ifjúsági vezetők a Műegyetemtől megkapták a Hungária⁷⁰ békenyilatkozatát, melyet a volt 30-as bizottság rögtön a fiatalok tudomására adott „Beiratkozni!”,⁷¹ illetve „Beiratkozunk lábhoz tett fegyverrel!”⁷² szövegezésű röpcédulák formájában.⁷³ A Hungária bejelentése után a pécsi ellenállás napok alatt elvesztette a támogatói bázisát, ezért az oktatás már 1934. január 23-án megkezdődhetett.⁷⁴ Ezzel Pécssett lezárult a beiratkozási sztrájk és helyreállt a rend.⁷⁵

A beiratkozási sztrájk debreceni eseményei

Az 1933. november 30-án bejelentett beiratkozási bojkott Debrecenben a többi egyetemvároshoz képest már igen korai szakaszában radikalizálódni kezdett. 1934. január 10-én egy – a többi magyar egyetemhez képest példátlan – incidensre is sor került. Aznap ugyanis nagyjából 200 hallgató próbált meg behatolni a debreceni egyetem épületébe azzal a céllal, hogy megakadályozzák a beiratkozás mellett döntött társaikat papírjaik leadásában.⁷⁶ Arra azonban nem számítottak, hogy a korábban is jelentkező erőszakos hangulat okán a kapu előtt, a rend fenntartása érdekében egy kisebb rendőri csoport fog állomásozni. Ez rövid időre megtorpanásra kényszerítette az összeverbuválódott tömeget, azonban a csoport új erőre kapva a kiáltások és szóváltások után sikeresen áttörte a rendőri kordont, miközben két személyt súlyosan inzultáltak, egyet pedig megsebeztek.⁷⁷ Ekkor egy Simon József nevű hallgató –, akit már egy korábbi incidens miatt kitiltottak az egyetemről – az ifjúság felé fordult, s tovább hergelte a csoportot. A rektor ezek után vetette be a rendőri erőket⁷⁸ az egyetem falain belül is,⁷⁹ akik egy óra leforgása alatt lecsillapították a kedélyeket, így a beiratkozás tovább folytatódhatott.⁸⁰

70 A Hungária Magyar Technikusok Egyesülete 1920-ban alakult meg Budapesten. Szervezeti felépítésében és politikai irányvonalában igen hasonlított a Turul Szövetséghez, minthogy ez a szervezet is a szélsőjobboldali politikát támogatta. Politikai tevékenységei között az évenként megismétlődő antiszemita akciók, atrocitások és tüntetések voltak meghatározók. Lényeges különbség volt azonban, hogy míg a Turul egy országos méretű bajtársi egyesületté nőtte ki magát, addig a Hungária egységei csak Budapesten tevékenykedtek. LADÁNYI 1995. 268–269., 276.; KEREPESZKI 2009. 21.

71 Beiratkozni! *Magyarország*, 1934. január 21. 3.

72 Szombaton megkezdődött a beiratkozás az egyetemeken. *Pesti Napló*, 1934. január 21. 4.

73 Beiratkozni! *Magyarország*, 1934. január 21. 3.

74 A pécsi egyetem rektora január 27-ig meghosszabbította a beiratkozási határidőt. *Dunántúl*, 1934. január 21. 3.

75 PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1934. évi január hó 31-i V. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1934. január 31.

76 Beiratkozási sztrájk a magyarországi egyetemeken. *Erdélyi Lapok*, 1934. január 11. 3.

77 Örökre kizárták a debreceni egyetemről a 30-as bizottság tagjait s vezérét, Barcza Gedeont. *Pesti Napló*, 1934. január 11. 3.

78 A rendőrség az egyetem autonóm státusza miatt nem avatkozhatott be a debreceni egyetem területén zajló incidensekbe, egészen addig, amíg a rektor fel nem hatalmazta a hatóságot ezzel a joggal. PAKSY 2019b. 124.

79 A 30-as bizottság tagjait örökre kizárták az egyetemről. *Népszava*, 1934. január 11. 2.

80 Örökre kizárták az egyetemről a debreceni 30-as bizottság tagjait. *Reggeli Hírlap*, 1934. január 11. 1.

Ezzel egyidőben Debrecen utcáin is folytak kisebb összetűzések, melyek során többször előfordult, hogy a bajtársi tagok⁸¹ zsidó származású hallgatótársaikat inzultálták, bántalmazták vagy megfélemlítették. Többek között ilyen jellegű incidensekre került sor a Megyeri úton,⁸² a központi épület előtti villamosmegálló várakozójában vagy az egyetem épületében is.⁸³

Az egyetem megrohamozásában a feloszlott 30-as bizottság tagjai is részt vettek, amellyel megszüntették a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletét szervezetük feloszlásáról. Ellenállásuk makacsságát röpirataik aláírásában is kifejezték: „Az esküje alól hatalmi szóval fel nem oldozható debreceni keresztény egyetemi ifjúság nevében a harmincas bizottság.”⁸⁴ Az Egyetemi Tanács ezért január 10-én a tagok ellen fegyelmi eljárást indított, majd úgy határozott, hogy a 30-as bizottság tagjait és vezérét, Barcza Gedeont örökre kizárja az egyetemről.⁸⁵ A debreceni egyetem épületének bevételi kísérlete és az ezt követő fegyelmi ítéletek fontos mérföldkönek bizonyultak a mozgalom életében, a debreceni 30-as tagok kizárásának hatására ugyanis nemcsak erős szolidaritási hullám indult meg a magyarországi egyetemisták között, hanem ekkortól – ahogy pécsiek példáján már láthatuk – követeléseik közé a 30-as tagok elleni ítélet visszavonását is bevették. E szolidaritást mutatja az is, hogy bár az egyetem nem rendelkezett a tagok teljes névsorával, így csak 17 emberrel szemben tudta érvényesíteni a kizárást, ennek ellenére a diákok sorra jelentkeztek a debreceni rektori hivatalban azzal, hogy ők is a 30-as bizottság tagjai, így kérik a kitiltó határozat érvényesítését. Pár nap leforgása alatt több mint negyven diák vallotta be a szervezetben való részvételét.⁸⁶

Debrecenben január 11-én sem csillapodtak a kedélyek, ugyanis a diákok a következő meglehetősen sértett hangvételű, velős és tömör szövegű röpcédulát kezdték osztogatni: „Bocsánat, hogy élünk Trianon 14. esztendejében. A magyar ifjúság.”⁸⁷ A rendőrség ezek után húsz rendbontó egyetemistát fogott el az utcán. A debreceni diákok a szórólapozás mellett egy furcsa tüntetéshez is folyamodtak: bepólyáztak fejjel járkáltak az utcán, nyakukban pedig a következő szövegezésű tábla lógott: „Így jár az, aki beiratkozik az egyetemre!”⁸⁸ A bepólyáztott fej a mozgalom során többértelmű szimbólummá vált. Eredeti jelentésében a beiratkozó társaik ellen irányult, őket kívánták figyelmeztetni arra, hogy amennyiben megszegik a sztrájkot, akár véres kimenetelre is számíthatnak, tehát fizikai agresszióval fenyegették őket. Viszont az *Esti Kurír* cikke szerint a rendőrökkel való összetűzés kapcsán a rendőri erőszak jelképévé is vált, így fel tudták használni a rendfenntartók

81 Kerepeszki Róbert a Turul Bajtársi Szövetség debreceni szervezeteinek vizsgálata során kimutatta, hogy a Turul az 1922/23-as tanév II. szemeszterében 870 tagot foglalt magába, ez a szám az 1926/27-es tanévre már az 1000 főt is meghaladta. KEREPESZKI 2009. 226–227.

82 Örökre kizárták az egyetemről a debreceni 30-as bizottság tagjait. *Reggeli Hirlap*, 1934. január 11. 1.

83 Örökre kizárták a debreceni egyetemről a 30-as bizottság tagjait s vezérét, Barcza Gedeont. *Pesti Napló*, 1934. január 11. 3.

84 A röpirat szövegét idézi: Örökre kizárták a debreceni egyetemről a 30-as bizottság tagjait s vezérét, Barcza Gedeont. *Pesti Napló*, 1934. január 11. 3.

85 Örökre kizárták a debreceni egyetemről a 30-as bizottság tagjait s vezérét, Barcza Gedeont. *Pesti Napló*, 1934. január 11. 3.

86 Egyre impozánsabb a beiratkozási sztrájk. *Magyar Jövő*, 1934. január 14. 1.

87 A röpirat szövegét idézi: Ma délelőtt újabb gettó-affér volt a Műegyetemen. *Esti Kurír*, 1934. január 12. 1.

88 Szűnőben van az egyetemi ifjúság beiratkozási sztrájkja. *Pesti Hirlap*, 1934. január 12. 3.

elleni negatív hangulatkeltésre is.⁸⁹ A résztvevők közül a rendőrök többeket elfogtak és eljárást indítottak ellenük.⁹⁰

Ezen események hatására az egyetem falain belül szinte tapintható volt a feszültség, mely arra ösztönözte az egyetemistákat, hogy meggondolatlan és vakmerő tetteket hajtsanak végre. E légkörben játszódott le az a január 12-i affér, amikor is a hallgatók körében megjelenő Vargha Zsigmond rektort különféle gúnyos megjegyzésekkel illették, például: „Itt a zsidóbarát rektor!” A feléje közeledő diákok támadó magatartása miatt a rektor rendőri segítséget kért, mire a perlekedők elmenekültek.⁹¹

Mindezek ellenére a kompromisszum 1934. január 19-re megvalósulni látszott az egyetem és a hallgatók között Debrecenben is, miután Vay László debreceni főispán tárgyalást folytatott az egyetemi ifjúság vezetőivel, s közölte a diáksággal, hogy a miniszter jóváhagyta a kizárt 30 egyetemista elleni ítélet visszavonását, cserébe az ifjúság a sztrájk beszüntetésére tett ígéretet. Másnap már a hallgatók is a beiratkozás mellett szólaltak fel.⁹² Látható, hogy a diákok döntését leginkább Hóman Bálint miniszter elhatározása befolyásolta, aki január 20-án a *Pesti Napló* tudósítójának is megerősítette, hogy hatálytalanította a 30-as bizottság vezetőjére és tagjaira vonatkozó örökletes kizárási határozatot és új eljárást rendelt el, melyek során a tagok esetében egyenként kell megvizsgálni a körülményeket és annak fejében kell új döntést hozni.⁹³

Az *Est* című folyóirat hamarosan már arról tudósított, hogy január 20-án mintegy kétszáz diák vásárolt beiratkozási ívet. Maguk az egykori 30-as tagok is amellet agitáltak, hogy az eszmét sose felejtsek el a hallgatók, de kezdjék meg a beiratkozást és az ellenállás beszüntetését.⁹⁴ A hangulat oly mértékben enyhült, hogy ezen a napon megtartották a doktori avatásokat is.⁹⁵

A szegedi egyetem passzív ellenállása

A harmadik vidéki, a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen 1934. január 11-én az *Esti Kurír* beszámolója szerint a beiratkozás a rendes és megszokott menet szerint zajlott. Az adatok alapján ekkor még csak 80 hallgató iratkozott be, azonban az egyetem vezetősége meg volt róla győződve, hogy január 22-ig valószínűleg az összes diák be fogja nyújtani a kérelmét. Úgy vélték, hogy a hallgatók az elmúlt években mindig a megadott beiratkozási időszak vége felé kezdtek tömegesen megjeleni, így az alacsonyabb beiratkozási létszám eleinte egyáltalán nem okozott aggodalmat.⁹⁶

1934. január 13-án a beiratkozási időszak addig nyugodt hangulata azonban megváltozott a szegedi egyetemen is, miután a debreceni kizárások hírére utasítás érkezett a bajtársiai központi szervezetétől a helybéli diákszervezetekhez, hogy hagyjanak fel a pasz-

89 Ma délelőtt újabb gettó-affér volt a Műegyetemen. *Esti Kurír*, 1934. január 12. 1.

90 Szűnőben van az egyetemi ifjúság beiratkozási sztrájkja. *Pesti Hírlap*, 1934. január 12. 3.

91 Ma délelőtt újabb gettó-affér volt a Műegyetemen. *Esti Kurír*, 1934. január 12. 1.

92 Debrecenben megszűnt a diáksztrájk, mert visszavették a kizárt 30 egyetemi hallgatót. *Dunántúl*, 1934. január 20. 1.; vö. KEREPESZKI 2009. 244.

93 Debrecenben is megnyugodott az ifjúság. *Pesti Napló*, 1934. január 20. 3.

94 Debrecenben ma kétszáz diák iratkozott be. *Az Est*, 1934. január 21. 3.

95 Szombaton megkezdődött a beiratkozás az egyetemeken. *Pesti Napló*, 1934. január 21. 4.

96 Szegeden rendben folynak a beiratkozások. *Esti Kurír*, 1934. január 12. 2.

szivitással és iratkozzanak be. Azonban a szegedi ifúság is szembehelyezkedett a vezetőség állásfoglalásával és kijelentette, hogy szolidaritást vállal a többi más városban sztrájkoló hallgatókkal és január 20-ig nem hajlandó beiratkozni.⁹⁷ A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola diákjait kivéve az egyetemi karok hallgatói tartották magukat a bojkotthoz.⁹⁸

Ám a korábbi hangzatos jelszavak ellenére január 17-én már több mint 400 hallgató iratkozott be a különböző karokra. Ekkor a vezetőség igen erőteljesen bízott benne, hogy a sztrájk lecsillapodik és az események mihamarabb visszatérnek a rendes kerékvágásba.⁹⁹ Ráadásul 1934. január 20-án a szegedi Ferenc József Tudományegyetem hallgatóit három kiáltvány is felszólította a beiratkozásra. Az egyik dr. Lieli Páltól, a feloszlatott 30-as bizottság egykori vezéréből származott: „*Felszólítom az egyetemi ifúságot, hogy miután a demonstráció határideje letelt, most már haladéktalanul tegyen eleget beiratkozási kötelezettségének*”.¹⁰⁰ A másik dr. Regdon Lászlótól, a Turul helyi szervezetének vezetőségétől érkezett, míg a harmadikat az Emericana intézte a hallgatók felé, melyben leszögezte, hogy elítél minden olyan cselekedetet, amely az emericánus szellemmel, az egyetemi esküvel ellenkezik, és amely az ország belső békéjét és külpolitikai esélyeit veszélyezteti. Ezek után a beiratkozások elérték az előző évi tendenciát, így nyugalomban és békésen telt el a beiratkozási időszak utolsó pár napja.¹⁰¹ Január 20-ra virradóra, Szegeden is visszatért a megszokott rend az egyetem életében.

A Műegyetemen zajló események

A budapesti Műegyetem szintén az események debreceni eszkalálódását követően csatlakozott ténylegesen a beiratkozási bojkotthoz, amikor is 1934. január 12-én – miközben az előző szemeszterben elmaradt pótelőadások zajlottak¹⁰² – lejátszódott a diákok körében csak „zsidó-heccnek” nevezett incidens. A másodéves műegyetemisták mechanika előadásán hét zsidó hallgató is megjelent. A konfliktust az okozta, hogy nem a nekik kijelölt padokban foglaltak helyet, hanem közvetlenül a keresztény hallgatók mögött. A tanóra még el sem kezdődött, amikor mozgolódás közepette többen skandálni kezdtek, hogy: „*Zsidók be a gettóba!*”. Eleinte az izraelita hallgatók tiltakoztak a felszólítás ellen, majd hangsúlyozva, hogy csak a rend és béke kedvéért, de végül beültek a „gettópadba”, így a verbális inzultus végül nem vezetett fizikai bántalmazáshoz.¹⁰³

A még aznap megtartott nagygyűlésen a diákság határozottan kiállt a sztrájk mellett, melyről január 13-án délelőtt röpcédulákon tájékoztatták társaikat:

„Keresztény Bajtársaink! Megkezdett mozgalmunkat folytatni fogjuk, mert folytatni kell. A tüntetés volt az utolsó fegyverünk és ehhez nyúlunk most is. A következő félévben nem iratkozunk be. Tovább tüntetünk mindaddig, míg kívánságainkat

⁹⁷ Helyzetjelentés a négy egyetemről. *Az Est*, 1934. január 14. 3.

⁹⁸ Tart a beiratkozási sztrájk a Műegyetemen. *Új Nemzedék*, 1934. január 14. 8.

⁹⁹ Iratkoznak a szegedi egyetemi hallgatók. *Az Est*, 1934. január 18. 12.

¹⁰⁰ A hallgatói kiáltvány szövegét idézi: Az összes egyetemeken megszűnt a beiratkozási bojkott. *Esti Kurír*, 1934. január 20. 3.

¹⁰¹ Az összes egyetemeken megszűnt a beiratkozási bojkott. *Esti Kurír*, 1934. január 20. 3.

¹⁰² Beiratkozási sztrájk mellett döntött ma a Műegyetem 400 diákja. *Magyarország*, 1934. január 20. 1.

¹⁰³ Ma délelőtt újabb gettó-affér volt a Műegyetemen. *Esti Kurír*, 1934. január 12. 1.

*nem teljesítik. Aki keresztény magyarnak érzi magát, tartsa erkölcsi kötelességének határozatunk megtartását. A keresztény magyar egyetemi ifjúság.*¹⁰⁴

1934. január 19-én ismét diákgyűlést tartottak, ahol közel 400 hallgató a diáksztrájk folytatása mellett tette le a voksát. Emellett kinyilvánították szolidaritásukat bármelyik vidéki egyetem bezárásának esetére, valamint követelték a Debrecenből kizárt 30 diák visszavételét is (ekkor még nem volt tudomásuk a Hóman és a debreceni hallgatók közötti kompromisszumról).¹⁰⁵ Ezzel egyidőben a műegyetemi folyosók hirdetőabláit különböző röpcédulák lepték el, amelyekkel már nemcsak a bojkott támogatói, hanem a beiratkozás mellett állók és a beiratkozott diákok is kinyilvánították véleményüket. Az ellenállók a következő szórólapot bocsájtották ki: „*Trianon tizennegyedik esztendejében! Bajbajutott bajtársainkat nem hagyjuk! Álláspontunkat és kívánságainkat fenntartjuk!*”¹⁰⁶

A röpcédulapárbaj – úgy tűnik – nem érte el a célját, mert 1934. január 19-től a Műegyetemen számottevően nőtt a beiratkozók aránya. A sztrájk bomlásához a Hungária Bajtársi Egyesület döntése is hozzájárult: a január 19-én tartott gyűlésükön – órákon át tartó egyeztetések és viták után – végül a beiratkozási sztrájk beszüntetése mellett határoztak. Ez a hirtelen elpártolás a mozgalomtól azért is mondható váratlan fordulatnak, mivel alig egy nappal azelőtt, január 18-án a tagság éppen az ellenkezőjét szavazta meg.¹⁰⁷ A Hungária a kihátrálásról szóló nyilatkozatát még aznap megfogalmazta és sürgönyként továbbította a szegedi, a debreceni és a pécsi egyetem diákságának is.¹⁰⁸ A békekiáltvány jel-szava a következő volt: „*Be kell iratkozni!*”¹⁰⁹ Az egyesület döntését azzal magyarázta, hogy a kormánytól jelentős ígéretet kapott a *numerus clausus* által előírt arányszámok szigorú betartására, illetve a diplomás fiatalság körében jelentkező munkanélküliség csökkentésére, mely érdekében már intézkedésekre is sor került, így néhány mérnök a gyáripari vezetőkkel folytatott egyeztetések hatására álláshoz is jutott. Azt is hangsúlyozta a Hungária vezetősége, hogy ha netalán az ígéreteket nem valósítja meg a kormány, még mindig ott van a lehetőség a diákság újbóli egységes fellépésére.¹¹⁰

Ennek ellenére a budapesti ifjúság, beleértve a Hungária tagságát is, nem akarta feltétlenül alávetni magát a nyilatkozatnak. Sokan szerették volna folytatni a sztrájkot mindaddig, amíg a kérelmeikre nem csak ígéreteket kapnak. Ezt mutatja, hogy január 20-án a Hungária egyik szobájába egy újabb nyilatkozat került ki, melyben a tagok leszögezték, hogy nem hajlandóak engedelmessé válni a vezetőség döntésének. Ennek ellenére a rektor és a Hungária Bajtársi Egyesület irányítói is biztosak voltak abban, hogy a rend szépen lassan helyre fog állni, elvégre a diákság ígéreteket és biztosítékokat kapott, ezek megvalósítására azonban – figyelmeztettek – csak nyugodt körülmények között van lehetőség.¹¹¹ Tehát

¹⁰⁴ A röpirat szövegét idézi: Tovább tart az egyetemi ifjúság beiratkozási sztrájkja. *Magyar Jövő*, 1934. január 13. 2.

¹⁰⁵ Debrecenben megszűnt a diáksztrájk, mert visszavették a kizárt 30 egyetemi hallgatót. *Dunántúl*, 1934. január 20. 1.

¹⁰⁶ A röpirat szövegét idézi: Ma döntött a Műegyetem nagytanácsa a kizárt diákok fellebbezéséről. *Esti Kurír*, 1934. január 19. 9.

¹⁰⁷ A műegyetemi bajtársak nem tágítanak. *Népszava*, 1934. január 20. 7.

¹⁰⁸ Az összes egyetemen megszűnt a beiratkozási bojkott. *Esti Kurír*, 1934. január 20. 3.

¹⁰⁹ Beiratkozni! *Magyarország*, 1934. január 21. 3.

¹¹⁰ Beiratkozni! *Magyarország*, 1934. január 21. 3.

¹¹¹ Beiratkozni! *Magyarország*, 1934. január 21. 3.

a sztrájk ezen pontján jól látható módon patthelyzet kezdett kibontakozni: a bajtársiak kinyilatkoztatták, hogy nem nyugszanak, amíg az egyetemi vezetőség nem teljesíti a követeléseiket, ám a rektor csak akkor volt hajlandó teljesíteni a diákoknak tett ígéreteit, ha azok beszüntetik a sztrájkot. Ebben a helyzetben az egyik félnek engednie kellett: a sztrájk hamarosan a Műegyetemen is alábbhagyott.

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem zajló események

A fővárosban a bojkott nemcsak a Műegyetemen zajlott, hanem a Pázmány Péter Tudományegyetemen is. Az akciók háttérében a diákok által 1934. január 11-én közreadott cédula állt, melyet egyenesen a rektornak és a magyar kormánynak címeztek:

„Mit kíván a keresztény magyar ifjúság? Mit kíván a kormánytól: 1. A zsidókérdés általános rendezését. 2. A kartellek és a bürokrácia letörését. (...) 3. Ifjúsági érdekképviseletet a felsőházban, megbízottak által. Az egyetemről: 1. A zsidók felvételének az általános országos arányszámnak megfelelő leszállítását. 2. Zsidók az egyetemen ne viselhessenek hivatalt. 3. Zsidó hallgató keresztény hullát ne boncolhasson.”¹¹²

1934. január 13-án a beiratkozás szabotálása céljából a dékáni hivatalba ismeretlen tettesek egy házi készítésű bűzbombát dobtak,¹¹³ mely a hallgatókat és az egyetemen dolgozó tisztviselőket is az épület elhagyására kényszerítette,¹¹⁴ így a beiratkozást aznapra el kellett halasztani.¹¹⁵ A rektor szigorú vizsgálatot indított a tettesek előkerítése és felelősségre vonása érdekében,¹¹⁶ azonban – ahogy a *Magyarság* korabeli tudósítása fogalmazott – a „legszorgosabb kutatás ellenére sem sikerült”¹¹⁷ kideríteni az elkövetők kilétét, így felelősségre vonás az ügyben nem történt. Az egyetemisták elszántságát a bűzbomba mellett az ugyanezen a napon kiadott röpcédula is bizonyította:

„Keresztény bajtársaink! Nem akarunk szükség nélkül mindenáron zavarkeltést és rendbontást. De nem nyugszunk addig, amíg jogos kívánságainkat a törvényben is megfelelő módon nem biztosítják. A trianoni tizennégy esztendő nyomorúságából és kenyértelenségéből elég volt. Nem játszhatjuk tovább is a kiuzsorázott szerepét. Tartsatok ki. A magyar keresztény egyetemi ifjúság.”¹¹⁸

A budapesti tudományegyetemen a légkör azonban a többi egyetemhez viszonyítva meglehetősen korán enyhülni kezdett, ugyanis már 1934. január 15-én délelőtt nagy tömegben jelentek meg a hallgatók az egyetem főépületében lévő quaesturában, hogy

¹¹² A röpcédula szövegét idézi: Ujabb zavargások a budapesti egyetemi beiratkozások körül. *Reggeli Hírlap*, 1934. január 13. 1.

¹¹³ A pécsi egyetemen rend van, de az ifjúság nem hajlandó beiratkozni. *Dunántúl*, 1934. január 13. 1.

¹¹⁴ Tovább tart az egyetemi ifjúság beiratkozási sztrájkja. *Magyar Jövő*, 1934. január 13. 2.

¹¹⁵ Hétfőre megszűnik a beiratkozási bojkott az egyetemeken. *Esti Kurír*, 1934. január 13. 3.

¹¹⁶ A pécsi egyetemen rend van, de az ifjúság nem hajlandó beiratkozni. *Dunántúl*, 1934. január 13. 1.

¹¹⁷ Hétfőn megkezdődik az egyetemi beiratkozás Budapesten, Debrecenben és Pécsen. *Magyarság*, 1934. január 14. 11.

¹¹⁸ A röpcédula szövegét idézi: Hétfőre megszűnik a beiratkozási bojkott az egyetemeken. *Esti Kurír*, 1934. január 13. 3.

beiratkozási kötelezettségeiknek eleget tegyenek.¹¹⁹ A beiratkozni kívánók váratlanul magas száma miatt az egyetem vezetése attól tartott, hogy megismétlődhet a korábbi bűzbombaaffér,¹²⁰ így egy tisztviselő a rektor rendeletére hivatkozva távozásra szólította fel a diákokat, akik azonnal zúgolódni kezdtek.¹²¹ Rendbontás végül nem következett be, mert az ablakok kinyitásával a hideg téli szél befújta a havat a folyosókra, így a fázó diákok elhagyták az egyetem épületét.¹²² Ezek után a Pázmány Péter Tudományegyetemen több összeszólalkozásra nem került sor, és napról napra emelkedett a beiratkozók száma.

Az oktatás bojkottja, mint az egyik legősibb „diákfegyver”

A hallgatók által szervezett megmozdulások eszköztárának kialakulása egyidős az egyetemek történetével, egészen a középkori egyetemig vezethető vissza. Bár ezek bizonyos mértékben helyi sajátosságokat mutatnak, mégis azonosíthatók bizonyos Európa-szerte ismert és alkalmazott gyakorlatok, függetlenül attól, hogy a kontinens mely egyetemén tanultak a diákok. Ezen érdekérvényesítő eszközök igen nagy kreativitást mutatnak, a hallgatók ugyanis az előttük álló problémák megoldására a legkülönbözőbb stratégiákat és módszereket fejlesztették ki és alkalmazták sikeresen. A leghatásosabbnak mindenkor a tanórák és az oktatás beszüntetésére irányuló eszközök bizonyultak, az egyetemisták céljaik elérése érdekében elsőként leggyakrabban ehhez folyamodtak.¹²³

A békésebb módszerek közé a plakátok készítése, röpiratok és cikkek kibocsátása, a tanórák bojkottja, vitafórumok és nyilvános beszédek tartása tartozott. A Turul Szövetség és az Emericana a két világháború közötti időszakban előszeretettel nyúlt megmozdulásai során ezekhez az eszközökhöz mind a fővárosi, mind pedig a vidéki egyetemek esetében, melyek sokféleségét az 1933/34-es beiratkozási sztrájk is demonstrálja. A szórólapok például elengedhetetlen elemei voltak a bajtársiak eszköztárának, melyet készségesen alkalmaztak annak érdekében, hogy tájékoztassák és mozgósítsák hallgatótársaikat, valamint nyomást gyakoroljanak a rektorra és az egyetemi tanácsra. A diákok ezek segítségével tudtukra adták, hogy nem fognak részt venni az egyetemi órákon, vagy, hogy akadályozni fogják a szemeszterre történő beiratkozás révén az oktatást. Ezekkel a lépésekkel komoly nehézséget tudtak okozni az egyetem vezetőségének, és képesek voltak megtörni a tanév zavartalan működését: az oktatókat óráik megtartásában akadályozták, a diákokat pedig tanulmányaik zavartalan folytatásában.

A bajtársiak ellenállásukat eleinte demokratikus módon kezdték meg. Ez általában kérvények, memorandumok benyújtásával, aláírások gyűjtésével vagy szórólapozással valósult meg. A röpcédulák szövegezését illetően a pécsi gyakorlat egy pontban különbözött a többi egyetemhez képest: az Erzsébet Tudományegyetemen a bajtársiak ugyanis több szórólapon is kifejezetten hangoztatták az erőszak, mint lehetséges eszköz mellőzésének fontosságát: „*Ne verekedjeteK semmi rendbontást ne csináljateK, mert ezzel ügyünk komolysá-*

119 Részleges beiratkozási sztrájk az egyetemeken. *Magyarország*, 1934. január 16. 3.

120 Részleges beiratkozási sztrájk az egyetemeken. *Magyarország*, 1934. január 16. 3.

121 Helyzetjelentés a négy egyetemről. *Az Est*, 1934. január 14. 3.

122 Helyzetjelentés a négy egyetemről. *Az Est*, 1934. január 14. 3.

123 ROY 2018. 11–13.; DHONDT – KOLBE 2018. 1–2.

gát ássátok alá”¹²⁴, vagy „Rendzavarás tilos!”¹²⁵ Ezzel szemben Szegeden, Debrecenben vagy Budapesten ilyen jellegű utasítás nem hangzott el, sőt, ahogy láttuk, komoly atrocitásokra is sor került.

Mivel az egyetemi vezetőség nem volt hajlandó a bajtársiak követeléseit maradéktalanul megvalósítani, egyre radikálisabb módszerekhez nyúltak. Ez kezdetben a sztrájk szervezésével valósult meg. Miután e módszer is kudarcot vallott, áttértek a tagok a megfélemlítés, saját egyetemi társaik inzultálása és a puszta erőszak eszközére. A bajtársiak ezzel tulajdonképpen egy korábbi gyakorlatukhoz tértek vissza, ugyanis ez a radikalizálódási tendencia kifejezetten jellemző volt az 1920-as évek antiszemita atrocitásai során is. A legsúlyosabb incidensek Budapesten és Debrecenben bontakoztak ki, ahol nemcsak a beiratkozni kívánók neveit jegyezték fel, de számos utcai tüntetésre, antiszemita jelszavakkal kísért verekedésre, megszegyenítésre is sor került. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatói egy sajátos eszközt is bevetettek a bűzbomba alkalmazásával, de még itt sem volt példa olyan esetre, mikor a tüntetők puszta erőszakkal vették volna be a felsőoktatási intézmény épületét, mint Debrecenben. Ezért itt a rendőri beavatkozás több napon keresztül nélkülözhetetlen volt a rend fenntartása érdekében.

A kormányzat és így az egyetem vezetőségének politikáját a korszakban a bajtársi egyesületekkel kapcsolatban kettősség jellemezte. Ami a bajtársi egyesületek és az egyetemi hatóságok viszonyát illeti, az egyetemeken és karokon szervezett mozgalmak többségét az egyetemek eltűrték, sőt nem ritkán még támogatták is. Ugyanakkor a kormányzat és az egyetemi ifjúsági szervezetek viszonyát az 1920-as és 1930-as években az is döntően meghatározta, hogy a sorozatos botrányos tüntetések és atrocitások a konszolidáció által megteremtett törvényes rendet veszélyeztető elemként tűntek fel, így nyugtalanították a kormányt. Ebből fakadóan a politikai vezetés az 1933/34-es tanév II. szemeszterére meghirdetett bojkottal egyáltalán nem értett egyet, s felettébb károsnak tekintette.

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem oktatóinak hozzáállása a bajtársiak által szervezett atrocitásokkal kapcsolatban szintén megosztott volt. A tanárok egy része támogatta a *numerus clausus* érdekében kibontakozó ifjúsági akciókat, míg mások mélyen elhatárolódtak e mozgalmaktól. Az utóbbi csoportba tartozott például Molnár Kálmán, a két világháború közötti közjogtudomány kiemelkedő alakja, aki a pályafutását a pécsi egyetemen 1925-ben kezdte meg, mint a Jog- és Államtudományi Kar közjogi tanszékének oktatója. A Horthy-korszakban az egyre erősödő szélsőjobboldali gondolatkör ellen az 1930-as évektől lépett fel tudatosan, melynek szerves része volt az antiszemita megmozdulások, a *numerus clausus* és az ezután bevezetett zsidótörvények elítélése.¹²⁶ Az 1920-ban bevezetett *numerus clausus* törvényt jogsértőnek tekintette, mely véleménye szerint sértette a tanszabadság és a jogegyenlőség elvét.¹²⁷ Ugyanakkor kiemelte a mély keresztény vallásosság fontosságát és az állampolgári jogegyenlőség szükségességét is. Nézeteinek különböző sajtócikkekben, illetve írásokban adott hangot, például az 1934-ben megjelent *Óvatosan a jelszavakkal! Molnár professzor, a zsidókérdés és a magyar ifjúság* című cikkgyűjteményé-

¹²⁴ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Az egyetemi hallgatók által meghatalmazott előkészítő bizottság röpcédulája, 1934. január 11.

¹²⁵ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A pécsi bajtársi egyesületek szórólapja, 1933. november 29.

¹²⁶ SCHWEITZER 2012. 61–64.

¹²⁷ MOLNÁR Kálmán dr.: Numerus clausus, tanszabadság, jogegyenlőség. *Dunántúl*, 1928. február 23. 1.

ben, vagy az 1937-ben megjelent *Nyílt Válasz* című röpiratában.¹²⁸ A szélsőjobboldali körökben – köztük a Turulban is – nagy felháborodást okozott, hogy 1933-ban Molnár elfogadta a Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete (MIEFHÖE)¹²⁹ pécsi kerületének ajánlatát a tanárelnöki pozíció betöltésére. A Turul ezek után röpiratok és sajtócikkek formájában támadta a professzort, mely során a magyar keresztény ifjúság elárulásával vádolta meg őt. Juhász Endre a *Nemzetvédő*¹³⁰ folyóirat 1933. decemberi számában megjelent cikkében elítélte a professzor döntését és mélyen helytelenítette, hogy Molnár keresztény magyar létére nem tud azonosulni a Turul által vallott ideológiával – beleértve az antiszemitizmust is –, a *numerus clausus* törvénnyel, illetve az egyéb diszkriminatív követelésekkel.¹³¹

A sztrájkról beszámoló napilapok főként a központi, kormányzati véleményeket közvetítették, s a tudósítók a bajtársiakat általában rendbontóként állították be, míg a rektorok magatartását és intézkedéseiket a rend visszaállítása érdekében egyértelműen helyeselték. Így például a *8 Órai Ujság* című napilap mint a kormánypolitika szószólója a beiratkozási sztrájk ellen emelt hangot. A lapban 1934. január 11-én megjelenő, *Egy különös sztrájk* című cikk írója például csodálkozását és értetlenségét fejezte ki az egyetemisták magatartását illetően, mondván, annak célját és szándékát sehogyan sem érti. Véleménye szerint a diákság ezzel csak saját magának árt, végtére is önszántukból késleltetik a tanulmányaik előmenetelét. Rámutatott, hogy a szervezkedés a nagy gazdasági világválság egyik, a diákokat kézzelfoghatóan is érintő negatív következményén, a diplomások elhelyezkedési problémáin sem segít, sőt inkább késlelteti annak megoldását. A szerző hangoztatta, hogy a kormány semmiféle módon nem helyesli a mozgolódást, s arra is felhívta a figyelmet, hogy a gazdasági válságot követő takarékosági intézkedések közepette a rendbontások újabb érvet adnak azok kezébe, akik egyes vidéki egyetemek bezárását követelik.¹³²

¹²⁸ SCHWEITZER 2012. 74.

¹²⁹ A MIEFHÖE egy 1927-ben alakult ifjúsági egyesület volt, mely zsidó vallású hallgatókat tömörített magába. A szervezet budapesti székhelye mellett az egyesületnek a vidéki egyetemeken és főiskolákon is szerveződtek alegységei, köztük Debrecenben, Pécsen, Szegeden és Miskolcon is. A tagjai különböző fakultásokon tanuló izraelita vallású egyetemisták voltak. ZILAHY Lajos: Megszólal a magyar ifjúság. *Magyarország*, 1934. december 25. 5–10.

¹³⁰ A *Nemzetvédő* a Turul Bajtársi Egyesület pécsi kerületének hivatalos lapja volt, mely 1933 októberétől 1940 szeptemberéig működött. A folyóirat előtte *Bercsényi Futár* néven tájékoztatta célközönségét. Kisebb szünetektől eltekintve évi tízszer jelent meg. 1933. október és 1937. október között a Turul egyik ideológusa, Ambrus József volt a szerkesztője, akit Pincehelyi István váltott fel ebben a pozícióban. VICZIÁN 1978. 70.

¹³¹ JUHÁSZ Endre: Szent Istvántól a MIEFHÖE-ig. *Nemzetvédő*, 1933. december, 16.; Hírek. *Nemzetvédő*, 1933. december, 14.

¹³² Egy különös sztrájk. *8 Órai Ujság*, 1934. január 11. 1. A pécsi Erzsébet Tudományegyetem bezárásának lehetősége ekkor igen aktuális volt, 1933 októberében ugyanis ismét felerősödtek a vidéki egyetemeket, illetve egyes vidéki egyetemeken működő karok bezárását követelő hangok, melyek már az 1920-as évek elején szorgalmazták a pécsi és a szegedi orvostudományi kar bezárását. A legelsőik között, 1923-ban Hoór Károly, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem szemészprofesszora szólalt fel, mely során nemcsak amellet érvelt, hogy a vidéki egyetemek kijátsszák és megkerülik a *numerus clausus* törvényt, de annak is hangot adott, hogy a Pécsen és Szegeden működő orvostudományi karok bezárását jelent az ország közegészségügyi és szociális helyzetére, melyet az „orvostultermeléssel” magyarázott. Véleménye szerint a trianoni békeszerződéssel megcsönkített országnak nincs szüksége ennyi orvosra, túlképzésük csak aránytalanságot és megélhetési gondot fog okozni. A kultuszminiszter terve a vidéki egyetemek reformjáról. *Pesti Hírlap*, 1933. október 21. 2.; vö. PAKSY 2019b. 126.

A *Dunántúl* hasonlóan nyilatkozott a pécsi eseményekről és kiemelte, hogy a beiratkozás kérdése töréspont lehet az ifjúság és a kormány között, mely eddig mindenben támogatta a hallgatókat és megértéssel fordult követeléseik felé. A cikk írója hangoztatta, hogy nem szabad a beiratkozás megtagadásával még jobban elmérgesíteni a helyzetet, annál is inkább, mivel eddig is a *numerus clausus*ban foglalt arányszámok betartásával történt a felvételi eljárás. A szerző megfontolt magatartásra szólította fel a hallgatóságot és leszögezte, hogy a hirtelenjében hozott döntések és lobbanékonyság nem viszi előrébb az ügyüket.¹³³

Azokkal a folyamatokkal szemben, melyek a békés belpolitikai viszonyokat veszélyeztették, a kormány erélyesen fellépett. Klebelsberg az 1927, 1928 és 1929-ben zajló antiszemita diákzavargásokkal kapcsolatban szigorú rendeleteket adott ki, sőt néhány alkalommal még az egyetemek bezárását is elrendelte. Ilyen erélyes intézkedésre azonban a beiratkozási sztrájk esetében nem került sor. A leghigorúbb ítélet a debreceni 30-as bizottság esetében történt, amelynek vezetőjét és tagjait is véglegesen kitiltották a debreceni egyetemről, bár ez esetben végül a vallás- és közoktatásügyi miniszter hatálytalanította ezt az ítéletet és egyéni kivizsgálást rendelt el, mely egyértelműen elősegítette a rend helyreállítását a felsőoktatási intézményekben.¹³⁴

A rendbontások megakadályozása érdekében az esetek többségében a kormány és az egyetemi hatóságok ugyan a félévek esetleges elvesztését helyezték kilátásba, de az ellenállás lecsendesedésével utóbb egyik hallgató ellen sem indítottak eljárást a mozgalomban való részvétele miatt.¹³⁵ Ezt a pécsi egyetemi tanács jegyzőkönyvei is megerősítik, ugyanis egy hallgató esetében sem került sor felelősségre vonásra a mozgalomban kifejtett cselekedeteikkel összefüggésben.¹³⁶

Az eseményekhez való egyetemi hozzáállást az is jól mutatja, hogy az incidensek hatására elindított vizsgálatok során a megmozdulások résztvevőit a karok vezetői az esetek többségében általában nem tudták (nem akarták?) felderíteni. Azon kisebb számú esetben, amikor a tüntetések résztvevőit azonosítani tudták, enyhe fegyelmi ítéleteket hoztak, vagy inkább a „vezérek”, „hangadók” szankcionálására szorítkoztak.¹³⁷ Ez történt a debreceni Barcza Gedeon és Simon József esetében is, akit a rektor a többszöri izgató magatartása miatt felelősségre vont, ám az akciókban résztvevő társaik esetében nem élt ehhez hasonló szankciókkal, és – ahogy láttuk – utóbb a kizárásokat is visszavonták.¹³⁸

Összességében elmondható, hogy bár a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az 1933/34-es tanév II. szemeszterére meghirdetett beiratkozási sztrájkot a békét felforgató eseményként értelmezte, de a megfélemezésére drasztikus eszközöket és szankciókat nem alkalmazott. Bár voltak a rektorok és a miniszter felől fenyegetőzések, de ezeknek végül nem szereztek érvényt. Ez azzal függött össze, hogy az egyetemi vezetés és a minisztérium elsősorban az intézmények területén kibontakozó közbotrányt kívánta megakadályozni,

¹³³ A pécsi egyetemen zavartalanul folynak a beiratkozások. *Dunántúl*, 1934. január 14. 3.

¹³⁴ LADÁNYI 1995. 271.

¹³⁵ Lásd például: PTE EL VIII.101.b. 39. d. 1146–1930/31. A rektor nyilatkozata az anatómiai és kórbonctani intézetben létrejövő zavargásokról, 1931. február 24.

¹³⁶ PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa 1934. évi január hó 31-i V. rendes ülésének jegyzőkönyvéből, 1934. január 31.

¹³⁷ LADÁNYI 1995. 271–272., 277.

¹³⁸ Debrecenben utcai tüntetéseket rendez az egyetemi ifjúság. *Újság*, 1934. január 12. 4.

a kedélyek lecsillapítása után pedig csak enyhébb fegyelmi büntetésekben részesítették az elkövetőket, melyeket a sztrájk lecsillapodása és a beiratkozás elvégzése után rendszerint visszavontak.

Összegzés

Az 1933/34-es beiratkozási sztrájk egy az 1920-as években gyökerező, hosszabb folyamat kicsúcsosodásaként értelmezhető, ugyanis az egyetemi bajtársi egyesületek tagjai évről évre agresszívan léptek fel az általuk helyesnek gondolt *numerus clausus* törvényben meghatározott arányszám betartása érdekében. Noha a bajtársiak jogosnak érezték azon megmozdulásaikat, melyek a vidéki és a fővárosi egyetemekre felvett izraelita hallgatók arányai közti eltérés és a társadalomban jelentkező egyéb szociális problémák, köztük főképp a fiatal diplomások munkanélküliségének felszámolására irányultak, hangsúlyozni kell, hogy vélt vagy valós sérelmeiket, egzisztenciális nehézségeiket a korszak antiszemita narratívájának keretében értelmezték, s egy rendkívüli módon korlátozó és diszkriminatív jogszabály megvalósítása érdekében folyamodtak különböző szélsőséges és agresszív eszközökhöz.

Kérvényeik és követeléseik keresztülvitelét csakis közös összefogás útján látták megvalósíthatónak, mivel előzetes tapasztalatuk az volt, hogy hiába nyúlnak békés, törvényes érdekérvényesítési eszközökhöz, az egyetemi vezetőség és a kormány nem hajlandó tényleges intézkedéseket bevezetni, kizárólag a beadványok kisebb pontjait hajlandók teljesíteni. Ezen elhúzódó konfliktus hatására hirdette meg a Hungária, a Turul és az Emericana ifjúsága az 1934-es beiratkozási sztrájkot, mely az ország összes egyetemvárosára áterjedt, így Budapestre, Pécsre, Debrecenre és Szegedre is.

Jól látható módon a legerőszakosabb incidensek a budapesti Műegyetem, a Pázmány Péter Tudományegyetem és a debreceni egyetem esetében bontakoztak ki, ahol nem csak az egyetem területén folyt a harc, hanem kigyűrűzött az utcákra is. Ehhez képest a pécsi események végig erőszakmentesen zajlottak, a radikalizálódást a diákok nevének felírása és megfélemlítése jelentette. A megmozdulás Szegeden jelentkezett a legenyhébb módon, ahol az ifjúság csak a távolmaradásával tüntetett.

Hozzá kell tenni, hogy bár a Turul Szövetség, az Emericana és a Hungária központi és helyi vezetői kezdetben erőteljesen léptek fel a bojkott támogatása mellett és a folytatására szólították fel az ifjúságot, mégis – ahogy haladtak előre az események – először a Turul, majd az Emericana és végül a Hungária vezénylete is szépen lassan elfordult az ellenállástól, és beiratkozásra szólította fel a távolmaradó tömeget. Ezek a kiáltványok kezdetben semmilyen hatással nem voltak az események alakulására, hiszen a bajtársiak egyértelműen elutasították ezeket és a vezetőségi döntés ellenében is folytatták a sztrájkot. Végül a kormány, Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetve az egyes rektorok engedményei, valamint a már beiratkozott hallgatók buzdítása révén – a sajtó korábbi cikkei ellenére, amelyek már január 12–13-ra jósolták a mozgalom végét¹³⁹ – a bojkott csak 1934. január 20-ra vesztette el a támogatóit az összes magyarországi egyetemen, mely hatására ismét elkezdődhetett az oktatás a felsőoktatási intézményekben.

¹³⁹ Hétfőre megszűnik a beiratkozási bojkott az egyetemeken. *Esti Kurír*, 1934. január 13. 3.; Szünőben van az egyetemi ifjúság beiratkozási sztrájkja. *Pesti Hírlap*, 1934. január 12. 3.

Maga a beiratkozási sztrájk nem teljesen érte el célját, hiszen a hallgatóságnak az eredeti követeléseik (a *numerus clausus* szigorúbb betartása, öt szemeszterre történő visszame-nőleges korrekció stb.) nagy részének megvalósítását nem sikerült kicsikarnia az egyetemi tanácsoktól, illetve a vallás- és közoktatásügyi minisztertől, bár ezek bevezetésére újabb ígéreteket kaptak. A bojkott hatására a kormány azonban további lépéseket tett a friss diplomások magas munkanélküliségének kezelésére, még ha csak pár budapesti mérnök alkalmazására került is sor. Arról nem is beszélve, hogy a közös fellépésnek és szolidaritás-nak köszönhetően elérték, hogy Hóman Bálint módosítson a debreceni 30-as bizottság tagjai ellen hozott ítéleteken is.

KÉPJEGYZÉK

1. kép PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A pécsi bajtársi egye-sületek szórólapja, 1933. november 29.
2. kép PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A december tizenötö-dikei Nagygyűlés által kibocsájtott röpirat, 1933. december 15.
3. kép PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. Röpirat az Emericánáról, d. n.
4. kép PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A Turul Szövetség Fővezérségének röpirata, d. n.
5. kép PTE EL VIII.101.b. 51. d. 439–1933/34. A volt Ügyvivő Bizottság röpirata, d. n.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár (PTE EL)

- VIII.101.b. Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem iratai, A Pécsi Egye-tem Rektori Hivatalának iratai, Iktatott iratok (1923–1939)

SAJTÓFORRÁSOK

- 8 Órai Ujság, 1934
Az Est, 1934
Dunántúl, 1928, 1934
Erdélyi Lapok, 1934
Esti Kurír, 1934
Magyar Hírlap, 1933
Magyar Jövő, 1934
Magyarország, 1934

Magyarság, 1934
Nemzeti Újság, 1934
Nemzetvédő, 1933
Népszava, 1934
Pesti Hirlap, 1933–1934
Pesti Napló, 1934
Reggeli Hirlap, 1934
Új Nemzedék, 1934
Újság, 1934

IRODALOM

- BENKE 1999 BENKE József: *Egyetemünk története*. Pécs, 1999.
- BÓDY 2020 BÓDY Zsombor: A magyar társadalom az első világháború és Trianon után. *Magyar Tudomány* 181. (2020):6. 761–773.
- FAZEKAS 2010 FAZEKAS, Csaba: „Numerus clausus represents a strong national ideology.” Bishop Ottokár Prohászka and the closed number law in Hungary. In: *The numerus clausus in Hungary. Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*. Eds. KARÁDY, Viktor – NAGY, Péter Tibor. Budapest, 2012. 165–175.
- FAZEKAS 2011 FAZEKAS Csaba: Prohászka Ottokár és a numerus clausus. In: *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról*. Szerk. MOLNÁR Judit. Budapest, 2011. 78–105.
- FEKETE 2012 FEKETE Szabolcs: *A pécsi egyetem bölcsész-diplomásainak rekrutációja, 1921–1940*. Budapest, 2012. (Szociológiai dolgozatok 2.)
- FENYVES 2012 FENYVES, Katalin: A successful battle for symbolic space: the numerus clausus law in Hungary. In: *The numerus clausus in Hungary. Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*. Eds. KARÁDY, Viktor – NAGY, Péter Tibor. Budapest, 2012. 151–164.
- DEBRECENI 2018 DEBRECENI Péter: A numerus clausus kérdése a lengyel és a magyar felsőoktatásban az 1920-as években. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás I*. Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, 2018. 215–235.
- DHONDT – KOLBE 2018 DHONDT, Pieter – KOLBE, Laura: Students as Agents of Change? In: *Student Revolt, City, and Society in Europe*. Eds. DHONDT, Pierre – BORAN, Elizabethanne. New York, 2018. 1–8.

- GALI 2018 GALI Máté: A magyar közélet reflexiói a numerus claususra 1920-ban. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás I.* Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, 2018. 115–128.
- HAJDU 2011 HAJDU Tibor: Trianon, középosztály, zsidókérdés. In: *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról.* Szerk. MOLNÁR Judit. Budapest, 2011. 70–77.
- Joó 2018 Joó András: Hírünk a világban: Magyarország megítélésének kérdései a francia sajtóban és a numerus clausus genfi tárgyalásai. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás I.* Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, 2018. 187–214.
- Joó 2019 Joó András: „...ha Trianon nincs, akkor minden másképp volna. Ezt méltóztassék Lucien Wolfnak megmondani...”. Magyarország, a numerus clausus és Lucien Wolf. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás II.* Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, 2019. 73–101.
- KEREPESZKI 2009 KEREPESZKI Róbert: *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919–1945)*. Doktori disszertáció. Debrecen, 2009. (<https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/190265/ertekezes.pdf?sequence=5&isAllowed=y>) [2020.01.15.]
- KEREPESZKI 2011 KEREPESZKI Róbert: A numerus clausus és a Turul Szövetség. In: *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról.* Szerk. MOLNÁR Judit. Budapest, 2011. 247–266.
- KOVÁCS 2011 KOVÁCS M. Mária: A numerus clausus Magyarországon: 1919–1945. In: *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról.* Szerk. MOLNÁR Judit. Budapest, 2011. 29–59.
- KOVÁCS 2012a KOVÁCS M. Mária: *Törvénytől sújtva. A numerus clausus Magyarországon, 1920–1945.* Budapest, 2012.
- KOVÁCS 2012b KOVÁCS, M. Mária: The Hungarian numerus clausus: ideology, apology and history, 1919–1945. In: *The numerus clausus in Hungary. Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe.* Eds. KARÁDY, Viktor – NAGY, Péter Tibor. Budapest, 2012. 27–55.
- KOVÁCS 2016 KOVÁCS, M. Mária: The Numerus Clausus in Hungary 1920–1945. In: *Alma Mater Antisemitica. Akademisches Milieu, Juden und Antisemitismus an den Universitäten Europas zwischen 1918 und 1939.* Eds. FRITZ, Regina – ROSSOLIŃSKI-LIEBE, Grzegorz – STAREK, Jana. Wien, 2016. 85–111.
- LACKÓ 1975 LACKÓ Miklós: A nemzedéki tömörülésről és a szakadásról. A népi mozgalom kezdetei. In: *Válságok – választások. Történeti tanulmányok a két háború közötti Magyarországról.* Szerk. LACKÓ Miklós. Budapest, 1975. 13–51.

- LADÁNYI 1995 LADÁNYI Andor: Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. *Educatio* 4. (1995):2. 265–284.
- LADÁNYI 2000 LADÁNYI Andor: *Klebelberg felsőoktatási politikája*. Budapest, 2000.
- LADÁNYI 2012 LADÁNYI, Andor: On the 1928 amendment to the Hungarian numerus clausus act. In: *The numerus clausus in Hungary. Studies on the First Anti-Jewish Law and Academic Anti-Semitism in Modern Central Europe*. Eds. KARÁDY, Viktor – NAGY, Péter Tibor. Budapest, 2012. 69–111.
- LENGVÁRI 2008 LENGVÁRI István: A pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának női hallgatói (1919–1945). In: *Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára*. Szerk. CZOCH Gábor – HORVÁTH Gergely Krisztián – POZSGAI Péter. Budapest, 2008. 395–405.
- LENGVÁRI 2010 LENGVÁRI István: A pécsi jogi kar véleménye a numerus clausus törvény végrehajtásáról (1924). In: *A történelem szálai. Tanulmánykötet Vonyó József 65. születésnapjára*. Szerk. FISCHER Ferenc – HEGEDÜS Katalin – RAB Virág. Pécs, 2010. 311–320.
- LENGVÁRI 2015 LENGVÁRI István: Somogyi hallgatók a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karán, 1919–1945. In: *Szorosadtól Rijekáig. Tanulmányok Bősze Sándor emlékére*. Szerk. MAYER László – TILCSIK György. Budapest, 2015. 225–228. (A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 14.)
- OROSZ 2018 OROSZ LÁSZLÓ: A numerus clausus a Bangha-féle katolikus sajtóbirodalom lapjaiban. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás I*. Szerk. UJVÁRY GÁBOR. Budapest, 2018. 159–174.
- PAKSY 2019a PAKSY, Zoltán: The Implementation of the Hungarian Numerus Clausus Act at the University of Pécs in the 1920s. *Diké* 3. (2019):2. 100–106.
- PAKSY 2019b PAKSY Zoltán: A numerus clausus és a pécsi egyetem. In: *Tanulmányok a magyarországi zsidóság történetéből*. Szerk. FAZEKAS Csaba. Budapest, 2019. 121–139.
- POHÁNKA –
LENGVÁRI 2011 POHÁNKA Éva – LENGVÁRI István: A pozsonyi, majd pécsi M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem. In: FEDELES Tamás – LENGVÁRI István – POHÁNKA Éva – POLYÁK Petra: *A pécsi felsőoktatás évszázadai*. Pécs, 2011. 49–83.
- POLLNER 1978 POLLNER György: Visszaemlékezés a haladó egyetemi ifjúsági mozgalmakra a márciusi front idején. In: *Emlékek, adatok az 1930-as évek haladó egyetemi ifjúsági mozgalmairól*. Szerk. PINTÉR István. Budapest, 1978. 83–154.

- ROY 2018 ROY, Lyse: Forms of Actions. In: *Student Revolt, City, and Society in Europe*. Eds. DHONDT, Pierre – BORAN, Elizabethanne. New York, 2018. 11–13.
- ROZS 1989 ROZS András: A Turul Szövetség szervezete Pécsen, 1923–1945. *Baranyai Helytörténetírás* 8. (1989):1. 171–189.
- ROZS 1991 ROZS András: A Foederatio Emericana Pécsen (A katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók bajtársi egyesületének pécsi tevékenysége 1923–1944). *Baranya* 4. (1991):1–2. 200–216.
- ROZS 1996 ROZS András: Középosztály-tudat és dzsentroid gondolkodás; a Turul Szövetség szellemisége az 1920–30-as években. *Baranya* 9–10. (1996):1. 229–242.
- ROZS 1999 ROZS András: „Zsidókérdés”, németellenesség, nemzetiségek. (Ideológiai vonatkozások a Turul Szövetség pécsi bajtársi egyesületeinek tevékenységében az 1930-as években). In: *Tanulmányok Pécs történetéből* 5–6. Szerk. FONT Márta – VONYÓ József. Pécs, 1999. 241–258.
- SCHWEITZER 2012 SCHWEITZER Gábor: A „zsidóbérenc”. Adalékok Molnár Kálmán közjogász professzor pályaképehez. *Sárospataki Füzetek* 16. (2012):2. 61–74.
- SZÉCSÉNYI 2009 SZÉCSÉNYI András: Lovagias ügy. Epizód az antiszemitizmus történetéhez az 1930-as években. *Múlt és Jövő* 20. (2009):1. 133–138.
- UJVÁRY 2010 UJVÁRY Gábor: Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”. In: UJVÁRY Gábor: *Harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Budapest, 2010. 413–493.
- UJVÁRY 2019 UJVÁRY Gábor: A magyar felsőoktatás átalakulása, 1918–1919. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás II.* Szerk. UJVÁRY Gábor. Budapest, 2019. 7–51.
- UNGVÁRY 2016 UNGVÁRY Krisztián: *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919–1944.* Budapest, 2016.
- VICZIÁN 1978 VICZIÁN János: *A magyar egyetemi és főiskolai diáklapok bibliográfiája 1857–1972.* Budapest, 1978. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok 5.)
- VONYÓ 2011 VONYÓ József: Gömbös fajvédő csoportja és a numerus clausus. In: *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról.* Szerk. MOLNÁR Judit. Budapest, 2011. 106–120.
- VÖRÖS 2011 VÖRÖS Kati: A zsidókérdés-toposz, az antiszemitizmus és a magyar értelmiség a 20. század elején. In: *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról.* Szerk. MOLNÁR Judit. Budapest, 2011. 60–69.